

سازوکارهای تنظیم قوا از نظر مقام معظم رهبری

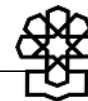

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۱	مقدمه
۳	فصل اول - کلیات
۳	۱. مفهوم سازوکار
۴	۲. قوای حاکم در نظام جمهوری اسلامی ایران
۵	۳. اختلاف بین قوا
۶	۴. ولایت مطلقه فقیه
۷	فصل دوم - جایگاه قوا در قانون اساسی
۸	۱. مسئولیت قوه مجریه در برابر قوه مقننه
۱۰	۲. نفوذ قوه مجریه بر قوه مقننه
۱۱	فصل سوم - سازوکار تنظیم روابط بین مجلس و دولت
۱۱	۱. سازوکار قبل از بروز اختلاف
۲۴	۲. سازوکار بعد از بروز اختلاف
۳۰	نتیجه گیری
۳۲	منابع و مأخذ

سازوکارهای تنظیم قوا از نظر مقام معظم رهبری

چکیده

قوای حاکم بر جمهوری اسلامی ایران عبارتند از: مقننه، مجریه و قضائیه که زیر نظر ولایت مطلقه فقیه به وظایف قانونی خود براساس قانون اساسی عمل می‌کنند. این قوا علیرغم اینکه مستقل از یکدیگرند، اما ارتباطشان با یکدیگر جهت پیش‌برد امور حکومت امری اجتناب ناپذیر است. از همین رو گاهی اوقات تعارضات و اختلاف‌هایی بین آنها پیش می‌آید که ناگزیر با سازوکارهای قانونی باید رفع شود.

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، حل اختلاف و تنظیم روابط قوای سه‌گانه از اختیارات و وظایف مقام رهبری می‌باشد که ایشان پیش از بروز اختلاف، با سازوکارهایی چون توجه دادن و الزام قوا به رعایت قانون اساسی، ترسیم موازین حرکت هماهنگ و تعیین خط‌مشی‌های اختصاصی قوا و پس از بروز اختلاف با سازوکارهایی مانند احکام حکومتی روابط بین قوا را تنظیم می‌نمایند.

مقدمه

از جمله مفاهیم بنیادین پذیرفته شده در سازماندهی کلان نظام‌های حکومتی دنیای امروز، استقلال یا تفکیک قوا^۱ است. نظریه تفکیک قوا، در طول تاریخ تمدن بشر توسط نظریه پردازان متعددی عرضه شده است. حکمای یونان باستان مانند افلاطون، ارسطو، گرسیوس در آثار خود به طور جسته و گریخته درباره قوای مختلف حکومتی و محاسن تفکیک قانونگذاری از امر اجرایی ابراز داشته‌اند. لکن هیچ‌کدام از آن عقاید به وضوح و روشنی لازم برخوردار نبودند. در این رابطه جان لاک و شارل منتسکیو نظریه جامع و کاملی ارائه داده‌اند.^۲

با تفکیک و استقلال قوه مقننه، مجریه و قضائیه، تعادل و توازن بین آنها برقرار می‌شود و آنها در کنار همدیگر قرار می‌گیرند که امکان تجاوز و دخالت در وظایف یکدیگر را ندارند.^۳ تفکیک قوا به دو صورت امکان‌پذیر است؛ یکی تفکیک مطلق و دیگری به شکل نسبی است.

1. Separation Of Powers

۲. منوچهر طباطبایی مؤتمنی، حقوق اساسی، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۰، ص ۱۲۱.

۳. مرتضی نجفی‌اسفاد و فرید محسنی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران، انتشارات الهدی، ۱۳۷۹، ص ۱۳۶.

در نظریه تفکیک مطلق قوا، هریک از قوا، دارای وظایف مشخص هستند و هیچ‌یک نباید از حدود مرزهای تعیین شده در قانون اساسی فراتر روند و در وظایف قوای دیگر دخالت کنند. براساس این نظریه، توازن و تعادل قوا زمانی میسر است که قوا به وسیله دیوار نفوذناپذیری از هم جدا باشند. این نظریه مورد توجه نویسندگان قانون اساسی ۱۷۸۷ آمریکا و واضعان قانون اساسی ۱۷۹۱ فرانسه قرار گرفته است. با این وجود تفکیک قوا به صورت مطلق در هیچ‌جا وجود ندارد و قوا به نحوی از همدیگر متأثرند.^۱

براساس نظریه تفکیک نسبی قوا، تفکیک مطلق قوا، نه ممکن و نه به مصلحت است. اصولاً توازن و تعادل قوا به معنای دیوار نفوذناپذیر نیست؛ چراکه قوای حکومتی، مظاهر مختلف حاکمیت ملی هستند. بنابراین همکاری و رابطه قوا باعث می‌شود تا هریک از قوا در مسیر تکمیل وظایف دیگری گام بردارد و مصلحت نیز چنین ایجاب می‌کند که ارتباط طبیعی بین قوا قطع نشود.^۲

در هریک از حالت‌های تفکیک قوا - مطلق یا نسبی - از آنجایی که قوا در برخی موارد ناگزیر از همکاری و همیاری یکدیگرند، طبیعی است در مواقعی که اختلافاتی بین آنها در پیشبرد امور حکومتی به وجود آید، در بیشتر موارد با مراجعه به قانون اساسی اختلاف به وجود آمده مرتفع می‌شود، اما گاهی اوقات نیز اختلاف پیش آمده دخالت مرجع دیگری را اجتناب‌ناپذیر می‌کند.

در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، تفکیک قوا به صورت نسبی پذیرفته شده است^۳ و همه قوا در کنار هم، تحت تدبیر و هدایت مقام رهبری به انجام تکالیف و وظایف خود در مسیر رشد، کمال و ترقی جامعه اسلامی حرکت می‌کنند.

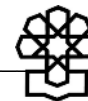
در اصل پنجاه و هفتم قانون اساسی آمده: «قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران عبارتند از: قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضائیه که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت برطبق اصول آینده این قانون اعمال می‌گردند. این قوا مستقل از یکدیگرند.»

در نظام جمهوری اسلامی ایران، قانون اساسی وظایف هریک از قوا را مشخص کرده تا هریک در چارچوب وظایف خود عمل کنند، اما در مواردی در مسیر انجام وظایف قوای مختلف که نیاز به همکاری مشترک وجود دارد، اختلاف‌هایی به وجود می‌آید که لازم است این اختلاف‌ها مرتفع شود. گاهی لازم است پیش از وقوع هر نوع اختلاف، رابطه بین قوا به صورت مناسب و منطقی تنظیم شود تا هریک از آنها در پیشبرد امور کشور با کمترین اصطکاک با دیگری وظایف خود را انجام دهند.

۱. مسیح بهنیا، تفکیک قوا در عمل، مجلس و پژوهش، سال ۱۱، ش ۴۶، ص ۴۲.

۲. همان.

۳. لزوم رأی اعتماد مجلس به وزرا و اختیار قانونی نظارت و استیضاح وزرا توسط مجلس و نیز ارائه لوایح از سوی دولت به مجلس و ارتباط وزیر دادگستری با دولت و مجلس و قوه قضائیه اماره‌هایی برای تأیید این امر می‌باشند.

در قوای سه‌گانه از آنجایی که قوه مجریه و مقننه بیشتر با یکدیگر تعامل دارند، طبیعی است که بیشترین اصطکاک‌ها در همکاری مشترک بین آنها پیش آید.

در بسیاری از موارد اختلافی که بین مجلس و دولت پیش می‌آید با مراجعه در وظایف هریک از دولت^۱ و مجلس^۲ که در قانون اساسی بدان اشاره شده مرتفع می‌شود. در عین حال گاهی اوقات نیز اصرار و پافشاری هریک بر نظر خود، عدم پیش‌بینی برخی موارد در قانون اساسی و یا عدم رعایت اقتضائات و مصلحت کشور، ورود مقام معظم رهبری را به‌عنوان تنظیم و حل‌کننده اختلاف بین قوا^۳ اجتناب‌ناپذیر می‌کند.

مقام معظم رهبری در طول سالیان متمادی که دولت‌ها و مجالس مختلفی در کشور به فعالیت و خدمت پرداخته‌اند، به عالی‌ترین شکل ممکن روابط بین قوا را تنظیم کرده و به حل اختلافات پیش‌آمده بین قوا پرداخته‌اند. از این رو ضروری است سازوکارهای اتخاذ شده از جانب معظم‌له در این زمینه استخراج شده و به‌عنوان الگویی برای تنظیم رابطه بین قوا و حل اختلافات میان آنها مورد توجه قرار گیرد.

سازوکارهای اتخاذ شده توسط مقام معظم رهبری تحت سه عنوان کلی زیر قابل بررسی است:

۱. سازوکار قبل از بروز اختلاف: این سازوکار به بررسی سازوکارهای راهبردی، ترسیم موازین حرکت هماهنگ، رفع زمینه‌های بروز اختلاف و ایجاد زمینه‌های تحکیم روابط بین قوا و خط‌مشی‌های ترسیم شده برای مجلس شورای اسلامی و دولت می‌پردازد.

۲. سازوکار بعد از بروز اختلاف: این سازوکار، سازوکارهای راهبردی حل اختلاف به‌صورت موردی است که از سوی معظم‌له اتخاذ شده است.

۳. سازوکار ساختاری: تأسیس شورای عالی حل اختلاف بین قوا به‌عنوان سازوکاری ساختاری قابل طرح است که مورد اشاره قرار خواهد گرفت.

فصل اول - کلیات

۱. مفهوم سازوکار

مفهوم سازوکار یا مکانیسم را می‌توان به‌منزله هرگونه ترتیب، ترکیب، توالی اعمال، پاسخ‌ها، نگرش‌ها، الگوهای فرهنگی، موقعیت‌های اجتماعی و یا دیگر واحدهایی تعریف کرد که انجام، تکمیل، نحوه اجرای اهداف، وظایف، نیازها یا فرآیندهایی معین را امکان‌پذیر می‌سازد. منظور از سازوکار،

۱. اصول یکصد و بیست و دوم الی یکصد و سی و نهم قانون اساسی.

۲. اصول هفتاد و یکم الی هشتاد و نهم قانون اساسی.

۳. بند «۷» اصل یکصد و دهم قانون اساسی.

فرآیندها و مکانیسم‌هایی است که مقام معظم رهبری جهت رفع اختلاف بین قوا و به منظور تنظیم رابطه میان آنها به کار برده‌اند.

۲. قوای حاکم در نظام جمهوری اسلامی ایران

جمهوری اسلامی ایران بر مبنای ارزش‌ها و اصول اسلامی شکل یافته و قوای حاکم در آن عبارتند از: قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضائیه که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت بر طبق اصول قانون اساسی اعمال وظیفه می‌کنند، این قوا مستقل از یکدیگرند.^۱

۱-۲. قوه مقننه

در جمهوری اسلامی ایران، قوه مقننه، وظیفه قانونگذاری در کشور را بر عهده داشته که مجلس شورای اسلامی، رکن اصلی آن به شمار می‌رود. نظام جمهوری اسلامی ایران، نظامی یک‌مجلسی بوده و در چارچوب ساختار ناشی از آن عمل می‌کند. نمایندگان مجلس شورای اسلامی به‌طور مستقیم و با رأی مخفی مردم برای مدت چهار سال انتخاب می‌شوند.^۲ این مجلس ۲۷۰ نماینده دارد و از سال ۱۳۶۸ به بعد، با در نظر گرفتن عوامل مختلف انسانی، سیاسی، جغرافیایی و نظایر آنها در کشور حداکثر بیست نفر نماینده می‌تواند به آن اضافه شود.^۳

به منظور پاسداری از احکام اسلام و قانون اساسی، شورای نگهبان عهده‌دار این مهم در نظر گرفته شده است. این شورا متشکل از ۱۲ عضو است که ۶ عضو آن فقیه عادل و آگاه به مقتضیات زمان و مسائل روز با انتخاب رهبری و ۶ نفر حقوقدان مسلمان در رشته‌های مختلف حقوقی که به پیشنهاد رئیس قوه قضائیه و انتخاب مجلس برگزیده می‌شوند.^۴ کلیه مصوبات مجلس با تأیید شورای نگهبان اعتبار دارند.^۵

این شورا علاوه بر نظارت بر مصوبات مجلس، در انتخابات مجلس، ریاست جمهوری و خبرگان رهبری بر صلاحیت کاندیداها و صحت انتخابات نظارت می‌کند.^۶

۲-۲. قوه مجریه

این قوه، مسئولیت اجرای قوانین را بر عهده دارد. در جمهوری اسلامی ایران، اداره امور عمومی بجز اموری که مستقیماً زیر نظر مقام رهبری است (فرماندهی نیروهای مسلح)، از سوی رئیس‌جمهور، هیئت

۱. اصل پنجاه و هفتم قانون اساسی.

۲. اصول شصت و دوم و شصت و سوم قانون اساسی.

۳. اصل شصت و چهارم قانون اساسی.

۴. اصل نود و یکم قانون اساسی.

۵. اصل نود و سوم قانون اساسی.

۶. اصل نود و نهم قانون اساسی.

وزیران و وزرا صورت می‌گیرد. رئیس‌جمهور، رئیس قوه مجریه است که هر چهار سال یکبار از سوی مردم انتخاب می‌شود.^۱ رئیس‌جمهور در حدود اختیارات و وظایفی که به موجب قانون اساسی و یا قوانین عادی به‌عهده دارد، در برابر ملت، رهبر و مجلس شورای اسلامی مسئول است.^۲ پس از مقام رهبری، رئیس‌جمهور عالی‌ترین مقام رسمی کشور است و مسئولیت اجرای قانون اساسی و ریاست قوه مجریه را جز در اموری که مستقیماً به رهبری مربوط می‌شود، برعهده دارد.^۳

طبق قانون اساسی رئیس‌جمهور وظایف: ریاست قوه مجریه، هیئت‌وزیران، نظارت بر کار وزرا، ایجاد هماهنگی میان تصمیمات وزرا و هیئت‌وزیران، تعیین خط‌مشی‌های دولت؛^۴ مسئولیت امور برنامه و بودجه، امور اداری و استخدامی کشور؛^۵ امضای عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، موافقتنامه‌ها و قراردادهای دولت با دیگر دولت‌ها و همچنین پیمان‌های بین‌المللی پس از تصویب مجلس؛^۶ امضای استوارنامه‌های سفرای ایران در خارج و پذیرش استوارنامه سفیران کشورهای خارجی در ایران؛ اعطای نشان‌های دولتی؛^۷ عزل و نصب وزرا؛ تعیین سرپرست برای وزارتخانه‌های بدون وزیر را برعهده دارد. هیئت‌وزیران یا هیئت دولت که ریاست آن با رئیس‌جمهور است، از مجموع وزیران تشکیل شده و با موافقت ایشان، معاون اول رئیس‌جمهور می‌تواند اداره هیئت وزیران را برعهده گیرد.^۸

۳. اختلاف بین قوا

اختلاف از نظر لغوی عدم موافقت، نزاع کردن در خلق و خوی و شیوه کار با یکدیگر و ناسازگاری داشتن معنا شده است. حل اختلاف به معنای برطرف کردن علل ناسازگاری‌ها و اختلاف است.^۹ در اینجا منظور از اختلاف بین قوا، وجود ناسازگاری بین قوای سه‌گانه به‌خصوص قوه مقننه و مجریه در پیشبرد امور کشور و منظور از حل اختلاف نیز برطرف کردن این ناسازگاری‌ها و زمینه‌های بروز آن است.

۱. اصل یکصد و چهاردهم قانون اساسی.

۲. اصل یکصد و بیست و دوم قانون اساسی.

۳. اصل یکصد و سی‌دهم قانون اساسی.

۴. اصل یکصد و سی و چهارم قانون اساسی.

۵. اصل یکصد و بیست و هشتم قانون اساسی.

۶. اصل یکصد و بیست و پنجم قانون اساسی.

۷. اصل یکصد و بیست و نهم قانون اساسی.

۸. اصل یکصد و بیست و چهارم قانون اساسی.

۹. محمد معین، فرهنگ معین، انتشارات امیرکبیر، ج ۱، ۱۳۷۱.

۴. ولایت مطلقه فقیه

ولایت مطلقه فقیه در اعماق فقه شیعی ریشه دارد. فقهای شیعه آن را به مناسبت‌های گوناگون در کتاب‌های فقهی خود مطرح کرده و به بررسی آن پرداخته‌اند. آنان در روزگار غیبت که دسترسی به امام معصوم (ع) وجود ندارد، جانشینی فقیه جامع‌الشرایط را پذیرفته‌اند و ولایت او را به رسمیت شناخته‌اند.^۱ از سوی دیگر ولایت مطلقه فقیه از موضوعاتی است که تصور آن موجب تصدیق می‌شود و چندان نیازی به برهان ندارد.^۲

سیر بحث ولایت مطلقه فقیه و گستردگی منابع و نتیجه‌گیری از آن در آنچه امام خمینی (ره) ارائه کرده‌اند با آنچه طرفداران ولایت فقیه در گذشته در مباحث فقهی خود عنوان کرده‌اند، تفاوت دارد. امام خمینی (ره) بحث ولایت را از آنجا آغاز می‌کنند که پیامبر (ص) کامل‌ترین دین را آورده و هیچ مسئله‌ای را در آن فروگذار نکرده است. از طرفی این دین نسبت به حکومت و اداره امت اسلامی نیز برنامه دارد و جز این در تشریح نقض آشکاری خواهد بود. زیرا حکومت و نظام حکمرانی برای بشر ضروری است و فرقی بین حضور و غیبت معصوم (ع) ندارد و به ضرورت عقل ثابت شده است. البته در این رابطه روایاتی وجود دارد و ایشان به بعضی روایات اشاره می‌کند.^۳

نظریه ولایت مطلقه فقیه از ابتکارات امام (ره) در نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران است که در بازنگری قانون اساسی سال ۱۳۶۸ کلمه «مطلقه» در اصل پنجاه و هفتم قانون اساسی وارد شد. این اصل مقرر می‌دارد: «قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران عبارتند از: قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضائیه که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت برطبق اصول آینده این قانون اعمال می‌گردند. این قوا مستقل از یکدیگرند». قید «مطلقه بودن» ولایت فقیه به معنای انعطاف‌پذیری دستگاه ولایت^۴ است. یعنی نظام باید بتواند به‌طور دائم خودش را پیش برده و متحول کند.^۵ چون تحول جزء سنت‌های زندگی انسان و تاریخ بشری است.^۶

به تعبیر مقام معظم رهبری دشمنان، «ولایت مطلقه» را به معنای «استبداد» در نظر گرفته‌اند. یعنی میل فقیه عادل را به‌صورت دلبخواه مورد توجه قرار داده‌اند. در نهاد این معنا تناقضی وجود دارد. اگر فقیه عادل است، نمی‌تواند مستبد باشد. چنانچه مستبد باشد و براساس دلخواه عمل کند، دیگر عادل نخواهد بود.

۱. محمدحسن نجفی، جواهرالکلام، داراحیاء التراث العربی، بیروت، ج ۱۵، صص ۴۲۱-۴۲۲.

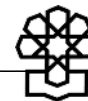
۲. امام خمینی (ره)، ولایت فقیه، نشر عروج، ۱۳۸۸، ص ۶.

۳. امام خمینی (ره)، رسائل، انتشارات اسماعیلیان، ۱۳۶۸، جلد ۲، ص ۱۰۱.

۴. دستگاه عظیم ولایت، یعنی مجموعه آن دستگاه‌های تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر که در رأس رهبری قرار دارد.

۵. بیانات در دیدار با نمایندگان نامزدهای انتخابات در تاریخ ۱۳۸۸/۳/۲۶.

۶. بیانات در دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۰/۶/۱۷.

مسئله «ولایت مطلقه» این نیست که فقیه هر کار دلش خواست، انجام دهد یا هر چیزی به نظرش رسید فوراً انجام دهد. مسئله ولایت مطلقه این است که یک حالت انعطافی در دست کلیددار اصلی نظام وجود دارد که می‌تواند هر جایی که لازم باشد، مسیر را تصحیح و اصلاح کند، بنا را ترمیم کند، البته این انعطاف تحت تأثیر فشارهای بیرونی و تغییر در جهت انعطاف به قالب‌های غربی نیست، چراکه این شیوه، نه انعطاف که انحراف است.^۱

فصل دوم - جایگاه قوا در قانون اساسی

مطابق اصل پنجاه و هفتم قانون اساسی: قوای حاکم در جمهوری اسلامی ایران زیر نظر ولایت مطلقه عمل می‌کنند و این قوا مستقل از یکدیگرند. در این اصل نکاتی باید مورد توجه قرار گیرد:

الف) این قوا زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت امت قرار دارند. مطابق اصل پنجم قانون اساسی در زمان غیبت حضرت ولی عصر - عجل الله تعالی فرجه - در جمهوری اسلامی ایران، ولایت امر و امامت امت برعهده فقیه عادل و باتقوا، آگاه به زمان، شجاع، مدیر و مدبر می‌باشد. از جمله وظایف و اختیارات رهبری که در اصل یکصد و نهم^۲ قانون اساسی مورد توجه قرار گرفته، حل اختلاف و تنظیم روابط میان قوا است.

ب) قوای سه‌گانه برطبق اصل پنجاه و هفتم قانون اساسی مستقل از یکدیگرند. در عین حال این تفکیک نه به صورت مطلق بلکه به شکل نسبی است و هریک از قوا در انجام وظایف خود مجبور و

۱. همان.

۲. اصل یکصد و نهم قانون اساسی: وظایف و اختیارات رهبر:

۱. تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام.
۲. نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام.
۳. فرمان همه‌پرسی.
۴. فرماندهی کل نیروهای مسلح.
۵. اعلام جنگ و صلح و بسیج نیروها.
۶. نصب و عزل و قبول استعفا: الف) فقهای شورای نگهبان، ب) عالی‌ترین مقام قوه قضائیه، ج) رئیس سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، د) رئیس ستاد مشترک، ه) فرمانده کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، و) فرماندهان عالی نیروهای نظامی و انتظامی.
۷. حل اختلاف و تنظیم روابط قوای سه‌گانه.
۸. حل معضلات نظام که از طرق عادی قابل حل نیست، از طریق مجمع تشخیص مصلحت نظام.
۹. امضای حکم ریاست جمهوری پس از انتخاب مردم. صلاحیت داوطلبان ریاست جمهوری از جهت دارا بودن شرایطی که در این قانون می‌آید، باید قبل از انتخابات به تأیید شورای نگهبان و در دوره اول به تأیید رهبری برسد.
۱۰. عزل رئیس‌جمهور با در نظر گرفتن مصالح کشور پس از حکم دیوان عالی کشور به تخلف وی از وظایف قانونی، یا رأی مجلس شورای اسلامی به عدم کفایت وی براساس اصل هشتاد و نهم قانون اساسی.
۱۱. عفو یا تخفیف مجازات محکومین در حدود موازین اسلامی پس از پیشنهاد رئیس قوه قضائیه. رهبر می‌تواند بعضی از وظایف و اختیارات خود را به شخص دیگری تفویض کند.

ملزم به تعاملاتی با یکدیگر می‌باشند.

با توجه به این اصول ضروری است که رابطه بین مجلس و دولت با توجه به قانون اساسی مورد بررسی قرار گیرد:

۱. مسئولیت قوه مجریه در برابر قوه مقننه

قوه مقننه از راه‌های گوناگونی با قوه مجریه در تعامل است و نسبت به اعمال قوه مجریه نظارت دارد. در این بخش به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌شود:

۱-۱. رأی اعتماد به وزرا و هیئت وزیران

وزرا، توسط رئیس‌جمهور تعیین و برای گرفتن رأی اعتماد به مجلس معرفی می‌شوند. در اصل یکصدوسی و سوم قانون اساسی آمده: وزرا توسط رئیس‌جمهور تعیین و برای گرفتن رأی اعتماد به مجلس معرفی می‌شوند. با تغییر مجلس، گرفتن رأی اعتماد جدید برای وزرا لازم نیست. تعداد وزیران و حدود اختیارات هر یک از آنان را قانون معین می‌کند. مطابق اصل هشتاد و هفتم قانون اساسی: رئیس‌جمهور برای هیئت وزیران پس از تشکیل و پیش از هر اقدام دیگر باید از مجلس رأی اعتماد بگیرد. در دوران تصدی نیز در مورد مسائل مهم و مورد اختلاف می‌تواند از مجلس برای هیئت وزیران تقاضای رأی اعتماد کند.

۱-۲. مسئولیت اعضای قوه مجریه نسبت به قوه مقننه

در اصل هشتاد و نهم قانون اساسی درباره مسئولیت اعضای قوه مجریه نسبت به قوه مقننه آمده است:

۱. نمایندگان مجلس شورای اسلامی می‌توانند در مواردی که لازم می‌دانند هیئت وزیران یا هر یک از وزرا را استیضاح کنند. استیضاح وقتی در مجلس قابل طرح است که با امضای حداقل ده نفر از نمایندگان به مجلس تقدیم شود. هیئت وزیران یا وزیر مورد استیضاح باید ظرف مدت ده روز پس از طرح آن در مجلس حاضر شود و به آن پاسخ گوید و از مجلس رأی اعتماد بخواهد. در صورت عدم حضور هیئت وزیران یا وزیر برای پاسخ، نمایندگان مزبور درباره استیضاح خود توضیحات لازم را می‌دهند و در صورتی که مجلس مقتضی بداند، اعلام رأی عدم اعتماد خواهد کرد. اگر مجلس رأی اعتماد نداد هیئت وزیران یا وزیر مورد استیضاح عزل می‌شود. در هر دو صورت، وزرای مورد استیضاح نمی‌توانند در هیئت وزیرانی که بلافاصله بعد از آن تشکیل می‌شود عضویت پیدا کنند.
۲. در صورتی که حداقل یک‌سوم از نمایندگان مجلس شورای اسلامی، رئیس‌جمهور را در مقام اجرای وظایف مدیریت قوه مجریه و اداره امور اجرایی کشور مورد استیضاح قرار دهند،

رئیس‌جمهور باید ظرف مدت یک ماه پس از طرح آن در مجلس حاضر شود و درخصوص مسائل مطرح شده توضیحات کافی بدهد. در صورتی‌که پس از بیانات نمایندگان مخالف و موافق و پاسخ رئیس‌جمهور، اکثریت دوسوم کل نمایندگان به عدم کفایت رئیس‌جمهور رأی دادند، مراتب جهت اجرای بند «۱۰» اصل یکصد و دهم قانون اساسی به اطلاع مقام رهبری می‌رسد.

۳. مجلس شورای اسلامی بر کارهای دولت، نظارت استصوابی می‌کند.

مطابق اصل هفتاد و هفتم قانون اساسی: عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، قراردادهای موافقتنامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد.

مطابق با اصل هفتاد و هشتم قانون اساسی: همچنین هرگونه تغییر در خطوط مرزی ممنوع است، مگر اصلاحات جزئی با رعایت مصالح کشور، به شرط اینکه یک‌طرفه نباشد و به استقلال و تمامیت ارضی کشور لطمه نزند و به تصویب چهارپنجم مجموع نمایندگان مجلس شورای اسلامی برسد.

در اصل هفتاد و نهم قانون اساسی آمده: برقراری حکومت نظامی ممنوع است. در حالت جنگ و شرایط اضطراری نظیر آن، دولت حق دارد با تصویب مجلس شورای اسلامی موقتاً محدودیت‌های ضروری را برقرار نماید، ولی مدت آن به هر حال نمی‌تواند بیش از سی روز باشد و در صورتی‌که ضرورت همچنان باقی باشد، دولت موظف است، مجدداً از مجلس کسب مجوز کند.

اصل هشتادم قانون اساسی نیز گرفتن و دادن وام یا کمک‌های بدون عوض داخلی و خارجی از طرف دولت را منوط به تصویب مجلس شورای اسلامی کرده است.

در اصل هشتاد و دوم، استخدام کارشناسان خارجی از طرف دولت ممنوع دانسته شده، مگر در موارد ضرورت با تصویب مجلس شورای اسلامی.

مطابق اصل هشتاد و سوم نیز بناها و اموال دولتی که از نفایس ملی باشد، قابل انتقال به غیر نیست، مگر با تصویب مجلس شورای اسلامی، آن هم در صورتی‌که از نفایس منحصر به فرد نباشد.

۴. مجلس شورای اسلامی بر کارهای دولت، نظارت مالی اعمال می‌کند.

مطابق اصل پنجاه و دوم قانون اساسی، بودجه سالیانه کل کشور به ترتیبی که در قانون مقرر می‌شود، از طرف دولت تهیه و برای رسیدگی و تصویب به مجلس شورای اسلامی تسلیم می‌گردد.

هرگونه تغییر در ارقام بودجه نیز تابع مراتب مقرر در قانون خواهد بود.

دیوان محاسبات کشور نیز که مستقیماً زیر نظر مجلس شورای اسلامی می‌باشد^۱ به کلیه حساب‌های وزارتخانه‌ها، مؤسسات، شرکت‌های دولتی و سایر دستگاه‌هایی که به نحوی از انحاء، از

۱. اصل پنجاه و چهارم قانون اساسی.

بودجه کل کشور استفاده می‌کنند به ترتیبی که قانون مقرر می‌دارد، رسیدگی یا حسابرسی می‌نماید که هیچ هزینه‌ای از اعتبارات مصوب تجاوز نکرده و هر وجهی در محل خود به مصرف رسیده باشد. دیوان محاسبات، حساب‌ها و اسناد و مدارک مربوطه را برابر قانون جمع‌آوری و گزارش تفریغ بودجه هر سال را به انضمام نظرات خود به مجلس شورای اسلامی تسلیم می‌نماید.^۱

۲. نفوذ قوه مجریه بر قوه مقننه

علیرغم اینکه قوه مقننه در قبال قوه مجریه از اقتدار لازم برخوردار است، اما در مواقعی قوه مجریه بر روی قوه مقننه نفوذ دارد، از جمله می‌توان به مواردی اشاره کرد:

- تهیه لوایح توسط دولت صورت می‌پذیرد که پس از تهیه و تصویب در هیئت وزیران آن را به مجلس تقدیم می‌نماید.^۲ این لوایح در هدایت مسئولیت قانونگذاری نقش تعیین‌کننده‌ای برعهده دارد.^۳

- قوانین مجلس به بیان کلیات می‌پردازند و جزئیات را به آیین‌نامه‌های اجرایی موکول می‌نمایند که در این صورت دولت و وزرا حق تصویب آیین‌نامه‌های مستقل را دارند.

- مطابق اصل یکصدوسی و هشتم قانون اساسی علاوه بر مواردی که هیئت‌وزیران یا وزیری مأمور تدوین آیین‌نامه‌های اجرایی قوانین می‌شود، حق دارد برای انجام وظایف اداری و تأمین اجرای قوانین و تنظیم سازمان‌های اداری به وضع تصویب‌نامه و آیین‌نامه بپردازد. هر یک از وزیران نیز در حدود وظایف خویش و مصوبات هیئت وزیران، حق وضع آیین‌نامه و صدور بخشنامه را دارند، ولی مفاد این مقررات نباید با متن و روح قوانین مغایرت داشته باشد.

- دولت می‌تواند تصویب برخی از امور مربوط به وظایف خود را به کمیسیون‌های متشکل از چند وزیر واگذار نماید. مصوبات این کمیسیون‌ها در محدوده قوانین پس از تأیید رئیس‌جمهور لازم‌الاجرا خواهد بود. تصویب‌نامه‌ها و آیین‌نامه‌های دولت و مصوبات کمیسیون‌های مذکور در این اصل، ضمن ابلاغ برای اجرا به اطلاع رئیس مجلس شورای اسلامی نیز می‌رسد تا در صورتی که آنها را برخلاف قوانین بیابد با ارائه دلیل برای تجدیدنظر به هیئت وزیران بفرستد.

- هرچند این آیین‌نامه‌ها نباید با متن و روح قانون مخالف باشد، اما دست دولت برای به‌کار

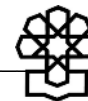
بردن ابتکارات خود تا حدود وسیعی باز است.^۴

۱. اصل پنجاه و پنجم قانون اساسی.

۲. اصل هفتاد و چهارم قانون اساسی.

۳. عباسعلی عمید زنجانی، حقوق اساسی ایران، دانشگاه تهران، ۱۳۸۵، ص ۳۲۷.

۴. محمد هاشمی، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، میزان، ۱۳۸۹، ج ۲، ص ۱۴.

فصل سوم - سازوکار تنظیم روابط بین مجلس و دولت

۱. سازوکار قبل از بروز اختلاف

مقام معظم رهبری، همواره قوای سه‌گانه را از بروز اختلاف و مناقشات بی‌حاصل بر حذر داشته و خواستار همکاری در زبان و عمل از سوی همه قوا شده‌اند. ایشان پرهیز از اختلاف را نوعی فرصت برای سه قوه دانسته و اعتقاد دارند که هم‌جهتی نه‌تنها برای کشور ضروری ندارد، بلکه مفید نیز خواهد بود.

ایشان فرموده‌اند: «امروز، هم‌جهتی سه قوه برای ملت ایران یک فرصت است. البته عده‌ای این را محکوم می‌کنند که این محکوم کردن غلط است. اینکه کسانی در قوای مختلف با انتخاب و خواست مردم در جهت واحدی از لحاظ مشی سیاسی حرکت کنند، هیچ چیز مضر نیست؛ برای کشور مفید است. البته عرصه باز است، کارها شفاف است و مردم می‌بینند. منتقد، انتقاد منصفانه می‌کند؛ قدر و ظرفیت اشخاص، همت‌ها و انگیزه‌ها مشخص می‌شود؛ این ایرادی ندارد»^۱.

ایشان با صراحت بیان کرده‌اند که فضای هماهنگ کشور باید حفظ شود و نباید میان عناصر هم‌جهت اختلاف بیافتد و باید در مجلس، دولت و قوه قضائیه مراقب تهمت، افترا و شایعه‌پراکنی دشمن بود.

مقام معظم رهبری در این مورد فرموده‌اند: «نگذارید این فضای هماهنگی، با طرح بی‌مورد برخی از اشکالات یا با بزرگ کردن چیزهای کوچک، از بین برود. توجه داشته باشید، چشم و گوش‌های بدخواه و بددلی وجود دارند که می‌خواهند بین عناصر هم‌جهت اختلاف به‌وجود بیاورند و نگذارند کار کنند. خیلی مراقب باشید؛ هم در دولت مراقب باشید، هم در مجلس مراقب باشید، هم در قوه قضائیه مراقب باشید، هم در عرصه‌های گوناگون سیاسی و مطبوعاتی و... انتقاد، طلب اصلاح و مطالبه مطالبات مردم، خوب است؛ عیب‌جویی بی‌منطق، بزرگ‌نمایی، تهمت‌زنی و افترا و شایعه‌پراکنی بی‌اساس بد است؛ اینها را باید از هم تفکیک کرد. به‌نظر من این یکی از چیزهایی است که ما هرچه در گذشته در این زمینه کوتاهی داشتیم، حالا باید از این کوتاهی‌ها استغفار کنیم و نگذاریم غفلت ما ادامه پیدا کند»^۲.

مقام معظم رهبری در اواخر دولت هشتم در دیداری که با رئیس‌جمهور و هیئت دولت داشته‌اند، دولت و مجلس را از مناقشات بی‌حاصل بر حذر داشته‌اند. در عین حال تذکر دادن، پرسیدن و نظارت را حق مسلم مجلس دانستند که هم باید نقد منصفانه کرد و هم با پاسخگویی به نقد منصفانه از آن استقبال کرد.

۱. بیانات در دیدار با کارگزاران نظام، ۱۳۸۴/۸/۸.

۲. بیانات در دیدار با کارگزاران نظام، ۱۳۸۴/۸/۸.

ایشان در این زمینه می‌فرمایند: «من می‌خواهم خواهش کنم که این سال آخر خدمت این دولت خدمتگزار، به مناقشات بی‌حاصل نگذرد؛ چه در درون دستگاه اجرایی، چه بین قوه مجریه و قوه مقننه، چه در مجموعه نظام. گفتن، تذکر دادن، پرسیدن و نظارت - که از جمله کارهای مجلس شورای اسلامی است - یک حق مسلم است؛ ما در این تردیدی نداریم و معتقدیم که نقد منصفانه و پاسخگویی منصفانه به نقد، به تقویت دستگاه و نظام کمک می‌کند، لکن این نباید با مناقشات و گفتگوها و بگومگوهای لفظی اشتباه شود.»^۱ این تذکر مقام معظم رهبری ویژه مجلس هفتم و دولت هشتم نیست و شمول آن همه ادوار مجلس و دولت را دربرمی‌گیرد و همه باید آن را سرمشق کار خود قرار دهند.

از نظر مقام معظم رهبری، ادعای همکاری در زبان کافی نیست و این همکاری باید در عمل خود را نشان دهد. ایشان در این باره فرموده‌اند: «همکاری سه قوه در عمل و گفتار؛ هر دو، هم در عمل با هم همکاری کنند، هم در زبان با هم همکاری کنند؛ به ویژه در مسائل مهم».^۲

ایشان ضمن تبیین فزاینده‌ای از دعای بیستم صحیفه سجادیه، نکات بسیار مهمی را به مسئولین کشور تذکر داده‌اند که رعایت آنها در عمل و گفتار، ثمرات بسیار بزرگی را بر فضای تعاملی قوا خواهد داشت. به ویژه فروخوردن خشم فردی و جمعی، فرونشاندن آتش، اصلاح میان افراد، افشای نقاط مثبت و پوشاندن عیوب از آن جمله است.^۳

مقام معظم رهبری در اولین گام برای تنظیم رابطه بین قوا، پیش از اینکه اختلافی بین قوا پیش آید، در مناسبت‌های مختلف با ترسیم چارچوب تعامل منطقی قوا با یکدیگر و بیان دستورات و راهکارهایی مسیر را برای حرکت هماهنگ قوا هموار ساخته‌اند که به مواردی اشاره می‌شود:

۱-۱. سازوکارهای راهبردی

- توجه قوا به قانون اساسی و اسناد بالادستی کشور

قانون اساسی با بیان وظایف و اختیارات هر یک از قوا، روابط بین آنها را تنظیم کرده است. مقام معظم رهبری، مجلس و دولت را به اهتمام و توجه به قانون اساسی، سیاست‌های کلی نظام و سند چشم‌انداز دعوت نموده و فرموده‌اند:

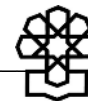
«میثاق همه ما قانون اساسی است و یک وظایف تعریف شده‌ای در قانون اساسی کشور وجود دارد. یک کاری برعهده مجلس است که باید انجام بدهد دولت ناگزیر بایستی از آن تبعیت کند. اختیاراتی هم برعهده دولت گذاشته شده است، مجلس و قوای دیگر حق ندارند در آنها دخالت کنند. هرکدام یک محدودیت و مسئولیت تعریف شده‌ای دارند و براساس همین بایستی تعامل داشته

۱. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۲/۶/۴.

۲. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۷/۶/۲.

۳. بیانات در دیدار با مسئولان نظام، ۱۳۹۰/۵/۱۶.

باشید. بالاخره قانون و مجلس و اینها اهمیت کمی ندارند»^۱.

ایشان در تبیین بیشتر این موضوع می‌فرمایند: «تقصیرها را گردن هم نیاندازیم. اینجور نباشد که اگر یک‌جا یکی نقصی پیدا شد، مجلس بگوید تقصیر دولت است، دولت بگوید تقصیر مجلس است، آن یکی بگوید تقصیر قوه قضائیه است؛ نه، حدود مشخص است. قانون اساسی حدود را مشخص کرده است. وظایف همه معلوم است...»^۲

معظم‌له در زمینه سیاست‌های کلی نظام و سند چشم‌انداز تأکیدات فراوانی داشته‌اند. از نظر ایشان نمایندگان باید همه وقت و همت خود را صرف سیاست‌ها و اهداف چشم‌انداز کنند و قوانینی وضع کنند که با سیاست‌ها هماهنگ باشد.

ایشان می‌فرمایند: «سیاست‌ها را در نظر داشته باشید. سیاست‌ها براساس این چشم‌انداز تنظیم شده است. قانون‌ها باید با سیاست‌ها هماهنگ باشد؛ یعنی در دل سیاست‌ها جا بگیرد و به سمت این چشم‌انداز حرکت کند. آن چشم‌انداز هم بر پایه اسلام است. باید همه وقت و همت و شغل را مصروف همین اهداف کرد و درواقع ذوب در این اهداف شد»^۳.

دولت ملزم به حرکت در راستای سیاست‌های کلی و سند چشم‌انداز است. در عین حال ممکن است گاهی چنین به نظر رسد که اقدامی از سوی دولت در راستای چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نیست. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «ممکن است بعضی از تاکتیک‌ها به ظاهر با سیاست‌ها متناسب نباشد؛ اما انسان دقت که بکند، می‌بیند این تاکتیک در نهایت به همان چیزی که در سیاست‌ها یا در سند ترسیم شده است، برمی‌گردد... اما جهت‌گیری حتماً باید جهت‌گیری سند چشم‌انداز باشد»^۴.

ایشان در بیانی دیگر توصیه مؤکد به همکاری قوا داشته‌اند تا ان شاءالله بتوان اهداف چشم‌انداز را تأمین کرد»^۵.

۲-۱. ترسیم موازین حرکت هماهنگ

مقام معظم رهبری فرمان‌ها و توصیه‌های مهمی جهت حرکت یکپارچه - علیرغم اختلاف فکر و سلیقه - در چارچوب قانون اساسی و سیاست‌های کلی و سند چشم‌انداز، خطاب به قوای سه‌گانه داشته‌اند. ایشان معتقدند که اختلاف سلیقه، نظر و عقیده در مسائل سیاسی نباید به چالش میان جناح‌ها و عناصر کشور تبدیل شود.^۶

۱. همان.

۲. بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۹۰/۱۱/۱۴.

۳. بیانات در دیدار با نمایندگان هفتمین دوره مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۳/۳/۲۷.

۴. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۵/۶/۶.

۵. بیانات در دیدار با جمعی از مسئولان نظام، ۱۳۸۹/۱/۱۶.

۶. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰/۳/۸.

ایشان می‌فرمایند: «یکی از چیزهایی که خیلی مهم است ... یکپارچگی در حرکت است؛ ولو یکپارچگی در فکر و نظر و سلیقه نباشد که نه ممکن است، نه آنقدر هم مطلوب است. اختلاف سلیقه و اختلاف نظرات به مباحثه می‌انجامد و مباحثه به کشف عرصه‌های جدید منتهی می‌شود. بنابراین ما هیچ توصیه نمی‌کنیم که حتماً همه در همه مسائل یکسان فکر کنند؛ نه، اصلاً ممکن هم نیست و امکان ندارد. اختلاف در نظر و در سلیقه و در فکر و در فهم، خودش از اول خلقت بشر وسیله ای شده است برای پیشرفت انسان، اما با وجود آن اختلافاتی که وجود دارد، هماهنگی در حرکت لازم است... برادران و خواهران عزیز که در سه قوه تشریف دارید! مراقب باشید وحدت حرکت، یکپارچگی در حرکت و در تصمیم‌های بزرگ، حفظ شود؛ اختلافات به اختلافات در کار اساسی نینجامد.^۱

مقام معظم رهبری وجود اختلاف نظر را یک فرصت می‌داند که می‌تواند به قوام کشور در امر قانونگذاری و اجرایی کمک کند. اگر اختلاف نظر به چالش تبدیل شود به کشور ضرر می‌رساند.

ایشان معتقدند، باید بین دستگاه‌ها در جهت مصالح عالی کشور همدلی وجود داشته باشد: «دوئیت و اختلاف و تفرقه، مظهر ضعف و انحطاط و انهزام یک ملت است؛ باید نگذارید این اتفاق بیافتد. اختلاف نظر هم وجود دارد... بالاخره یک مرجعی وجود دارد؛ یا مرجع، قانون است؛ یا مرجع، دستگاه قضایی است؛ یا مرجع، شورای نگهبان است - یا هر چه - آن مرجع هم تعیین تکلیف خواهد کرد؛ اما با هم دست به یقه نمی‌شویم. این اتحاد باید وجود داشته باشد. باید در جهت مصالح عالی کشور بین دستگاه‌ها همدلی وجود داشته باشد؛ این باید بروز کند».^۲

۱-۲-۱. رفع زمینه‌های بروز اختلاف بین قوا

با توجه به فرمایشات مقام معظم رهبری می‌توان از میان آنها شاخصه‌هایی را استخراج کرد که اهتمام به آنها از سوی قوای سه‌گانه موجب رفع زمینه‌های بروز اختلاف می‌شود:

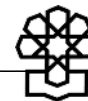
۱-۲-۱-۱. پرهیز از سوءظن قوا به یکدیگر

از مواردی که منجر به همدلی و همکاری بیشتر قوا با یکدیگر می‌شود، حُسن ظن قوای سه‌گانه نسبت به همدیگر است.

مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۳۸۵/۳/۲۹ که مقارن با سال اول دولت هشتم و سال سوم مجلس هفتم بود، از جمله بزرگ‌ترین نقاط مثبت کشور را هماهنگی قوا با یکدیگر دانسته و فرمودند: «امروز مجلس، دولت، قوه قضائیه به هم حسن ظن دارند؛ این کجا و اینکه مجلس به دولت بدبین، دولت به مجلس بی‌اعتنا، قوه قضائیه از هر دو گله‌مند، کجا؛ این خیلی وضعیت بدی است. امروز

۱. همان.

۲. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس نهم، ۱۳۹۱/۳/۲۴.

بحمدالله این‌طور نیست؛ هماهنگی هست، همدلی هست و دستگاه‌های مختلف و جریان‌های گوناگون با هم همکاری می‌کنند؛ اتفاق و اتحاد و هماهنگی هست»^۱.

همه بجای اتهام‌زنی به همدیگر باید در جهت رفع مشکل کشور چاره‌اندیشی کنند. در این زمینه رهبر معظم انقلاب می‌فرماید: «مسئولین باید جهت‌گیری‌ها را دقیق و منطبق بر یکدیگر قرار بدهند؛ این به‌عده همه است. تقصیرها را هم گردن یکدیگر نیاندازیم. اینکه بگوییم آقا ما می‌خواهیم فلان کار را بکنیم، نمی‌گذارند؛ یا فلان کار را کردیم، جلوی ما را گرفتند؛ یا فلان تصمیم را گرفتیم، اقدام نکردند، انجام ندادند - که قوای مختلف و بخش‌های مختلف به همدیگر بگویند - این را کسی قبول نمی‌کند. بالاخره حوزه‌های مسئولیت، مشخص است؛ یکی باید قانون بگذارد، یکی باید اجرا کند، یکی سیاست‌ها را تنظیم کند، یکی عملیاتی کند. همه باید با هم هماهنگ عمل کنند. ما نباید تعامل قوا با یکدیگر را دست کم بگیریم؛ البته مخاطب این حرف، فقط قوه مجریه نیست؛ قوه قضائیه و قوه مقننه هم مخاطب این قضیه‌اند؛ دستگاه‌های گوناگون اجرایی هم که داخل دولت نیستند - مثل نیروهای مسلح و دیگران - داخل در همین خطابند. همه باید به این معنا توجه کنند»^۲.

۲-۱-۲-۱. پرهیز از فردگرایی و گروه‌گرایی

در جامعه پیروی از هوای نفس به‌جای تبعیت از حق منجر به اختلافات و تنش‌های فراوانی می‌شود. مجلس و دولت نیز در تعامل با یکدیگر باید هوای نفس - هم هوای نفس شخصی و هم هوای نفس گروهی و حزبی - را ملاک و معیار تصمیم‌گیری قرار ندهند و باور و ایمان و خداابوری را مبنای عمل قرار دهند.

مقام معظم رهبری در دیداری که در سال دوم دولت نهم در تاریخ ۱۳۸۵/۶/۶ با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت داشتند، فرمودند: «مراقب باشید حرکت، اظهارنظر و حرف، انتساب به یک جریان، به یک باند و به یک گروه را پیش نیاورد که اگر این‌طور شود، هوای نفس تقریباً انفکاک‌ناپذیر است. هوای نفس گروهی هم مثل هوای نفس شخصی است؛ آن هم همین‌طور است. هوای نفس گروهی هم انسان را بی‌حساب و کتاب به این طرف و آن طرف می‌کشاند و از خرد و جاده مستقیم منحرف می‌کند».

در همین زمینه ایشان میل به رفتارهای قبیله‌ای در میدان سیاست و اقتصاد را مورد نکوهش قرار داده و آن را از جمله ضعف‌های مسئولین نظام بیان کرده‌اند: «میل به رفتارهای قبیله‌ای در میدان سیاست، در میدان اقتصاد، از دیگر نقاط ضعف ماست. رفتار قبیله‌ای معنایش این است که تخطئه یا تأییدی که نسبت به کار کسی می‌کنم، ناشی نباشد از ماهیت عمل او؛ ناشی باشد، از نحوه

۱. بیانات در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام، ۱۳۸۵/۳/۲۹.

۲. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱/۶/۲.

ارتباط او با من. اگر از قبیله ما کسی کار خطایی انجام داد، راحت قابل اغماض باشد؛ اما از قبیله مقابل اگر همان کار را انجام داد، این قابل پیگیری و تعقیب می‌شود. کار خوب اگر از کسی که مربوط به قبیله ماست، انجام گرفت، قابل تحسین و تشویق باشد؛ اگر از قبیله دیگر بود، نه. رفتار قبیله‌ای این است. این رفتار، اسلامی نیست، انقلابی نیست. ما متأسفانه این‌گونه رفتار را در میان خودمان داریم. نمی‌گویم همه‌گیر است، فراگیر است؛ اما وجود دارد»^۱.

ایشان در جای دیگر در بیان خودخواهی فرموده‌اند: «از خودخواهی‌ها باید استغفار کنیم. خودخواهی نقطه مقابل خداخواهی است. دل خودخواه به همان اندازه که خودخواه و خودپرست است، از خداخواهی و خداپرستی دور است»^۲.

۳-۲-۱. غفلت نکردن از دسیسه‌های دشمن

از جمله نکات بسیار مهمی که توجه به آن منجر به تعامل و همکاری هرچه بیشتر قوا با همدیگر می‌شود، غافل نبودن از دسیسه‌های دشمن است. زیرا دشمن همیشه بیدار است و در فکر ایجاد اختلاف و شکاف میان قواست. از این رو هرگونه تعارضی که قوا به آن گرفتار شوند و از چشم بینای دشمن غافل شوند، کاری مذموم است.

مقام معظم رهبری در این زمینه فرموده‌اند: «مراقب باشید! دشمن بیدار است و سعی در ایجاد اختلاف و شکاف می‌کند. این، یکی از چیزهایی است که به‌نظر ما، همه باید مراقب باشند. حالا اختلاف سلیقه البته هست، حتی اختلاف ذهن و فکر و مبانی مختلف هم در برخی جاها هست؛ اینها اشکالی ندارد. در زمینه‌های اقتصادی ممکن است اختلاف نظر باشد، در زمینه‌های سیاسی هم ممکن است اختلاف نظر باشد؛ ما اینها را نکوهش نمی‌کنیم؛ اختلاف نظر باشد؛ اما این اختلاف نظر به شقاق، نفاق، دست به گریبان شدن، یکدیگر را بر زمین زدن، نباید برسد. در مقابل دشمن، همه باید متحد و متفق باشند. آنجایی که نظام با کلیت خود یک حرفی می‌زند، همه باید پشت سر آن حرف بایستند؛ ولو در ده مورد دیگر هم با هم اختلاف داشته باشند»^۳.

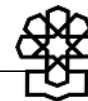
۲-۲-۱. ایجاد زمینه‌های تحکیم روابط بین قوا

هر قوه‌ای جهت تحکیم روابط بین قوا موظف است تلاش نماید و زمینه‌های همکاری و تعامل سازنده هرچه بیشتر قوا با یکدیگر را فراهم آورد. تلاش برای ایجاد اعتماد و همدلی، پایبندی به مبانی اصول‌گرایی، توجه به جایگاه نظام اسلامی در جهان، اهتمام به برگزاری جلسات سران قوا، برگزاری نشست‌های مشترک به‌منظور یافتن نقاط وحدت از جمله مواردی است که زمینه‌های تحکیم

۱. بیانات در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۰/۵/۱۶.

۲. بیانات در دیدار با کارگزاران نظام، ۱۳۸۴/۸/۸.

۳. بیانات در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام، ۱۳۸۵/۷/۱۸.

روابط بین قوا را فراهم می‌کند.

۱-۲-۲-۱. تلاش برای ایجاد اعتماد و همدلی

در حکومت، به وجود آوردن اعتماد و همدلی، بخشی از راه‌حل عملی تنظیم رابطه بین قواست. این تنظیم، اساس کار در کشورداری است و چنانچه اعتماد و همدلی نباشد، هر قوه قصور خود را به دوش قوه دیگر می‌اندازد. چاره مناسب آن است که مقام معظم رهبری فرموده‌اند: «مجلس و دولت باید سعی نمایند بین همدیگر اعتماد ایجاد کنند چراکه همه قوا در واقع یک واحد و یک کل هستند و ناچارند که با همدیگر تعامل کنند»^۱.

مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت در زمینه اعتمادسازی نکاتی بیان کرده‌اند که مجلس نیز از این قاعده مستثنا نیست. ایشان فرموده‌اند: «بدون هماهنگی با قوای دیگر، شما نمی‌توانید کار را پیش ببرید و حتماً بایستی این تعامل و هماهنگی و اعتماد را به وجود آورید که این اعتماد از یک طرف، اعتماد از طرف دیگر را هم به وجود بیاورد»^۲.

اهمیت اتحاد و همدلی خصوصاً در بین مسئولان نظام به اندازه‌ای است که مقام معظم رهبری، تعمد در مخالفت با آن را خلاف شرع می‌دانند. ایشان می‌فرمایند: «من روی اتحاد تکیه می‌کنم. اتحاد و همدلی بین مسئولین کشور یک فریضه است. تعمد در مخالفت با آن، امروز یک خلاف شرع است؛ به خصوص در سطوح بالا. همه به این توجه داشته باشند. دشمن از اختلافات کوچک، یک مسئله بزرگ می‌خواهد بسازد؛ نباید بگذارید. اینجور نیست که هر اختلافی بین دو مسئول یا بین دو دستگاه، فاجعه‌ای باشد؛ نه، بالاخره ممکن است مجلس در یک زمینه‌ای جهتگیری‌ای داشته باشد، دولت جهتگیری دیگری داشته باشد، عقایدشان، سلیقه‌شان مختلف باشد؛ اینها فاجعه نیست، اما این اختلافات را تبدیل کردن به شکاف‌های غیرقابل پُر شدن و زخم‌های غیرقابل علاج، خطای بسیار بزرگی است»^۳.

۱-۲-۲-۲. پایبندی به مبانی اصول‌گرایی

مقام معظم رهبری در بیاناتی که در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران در مورخ ۱۳۸۵/۳/۲۹ داشته‌اند، ضمن بیان این نکته که «امروز ارکان تصمیم‌گیری کشور - مجلس شورای اسلامی و دولت و قوه قضائیه - با مدیریت تفکر اصولی اسلام (به تعبیر رایج: اصولگرایی) اداره می‌شود»، اصولگرایی را به حرف ندانسته و اصولی برای آن ترسیم کرده‌اند که مسلماً دولت و مجلس باید در تعامل و همکاری با همدیگر به آن وفادار باشند.

۱. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۵/۶/۶.

۲. همان.

۳. بیانات در دیدار با کارگزاران نظام، ۱۳۸۹/۲۷/۵.

شاخص‌ترین این اصول عبارتند از:

- داشتن ایمان، هویت اسلامی، انقلابی و پایبندی به آن،
- برقراری عدالت در جامعه اسلامی،
- حفظ استقلال سیاسی،
- تقویت خودباوری و اعتماد به نفس ملی،
- جهاد علمی،
- تثبیت، تأمین آزادی و آزاداندیشی،
- اصلاح و تصحیح روش‌ها،
- شکوفایی اقتصادی.^۱

۳-۲-۱. توجه به جایگاه نظام اسلامی در جهان

مجلس و دولت در تعامل با همدیگر نباید به‌گونه‌ای رفتار کنند که جایگاه نظام جمهوری اسلامی ایران در جهان دچار خدشه شود، بلکه تعامل قوا باید منجر به ارتقای جایگاه کشور در منطقه و جهان شود.

مقام معظم رهبری فرموده‌اند: «وضع دنیا در حال تغییر است. شرایط سیاسی دنیا، موازنه‌های سیاسی و موازنه‌های قدرت در سطح دنیا در حال تحولات است و انسان شکل‌گیری جدیدی را مشاهده می‌کند... به همین منطقه خودمان، به خاورمیانه نگاه کنید؛ حوادثی که امروز در خاورمیانه و حول و حوش مسئله فلسطین دارد اتفاق می‌افتد، دیگر سابقه ندارد؛ شبیه این، هیچ‌وقت پیش نیامده است. این نشانه این است که یک جابجایی دارد صورت می‌گیرد، یک تحول دارد اتفاق می‌افتد... تغییرات بزرگی در حال انجام است... اگر ما در این شرایط نقش‌آفرینی کنیم، یقیناً به نفع آینده کشور، آینده نظام و آینده تاریخ ما خواهد بود. این نقش‌آفرینی هم متوقف به این است که در داخل، انسجام لازم، اقتدار لازم، انگیزه کافی، همکاری‌های صمیمی و تنگاتنگ وجود داشته باشد. به مسائل کشور، به مسائل قانونگذاری، به رابطه دولت و مجلس، به موضع‌گیری‌های گوناگون در زمینه مسائل داخلی و خارجی، با این دید باید نگاه کرد؛ از این منظر باید همه این مسائل را دید».^۲

۴-۲-۱. اهتمام به برگزاری جلسات سران قوا

از جمله نکات بسیار مهمی که از وقوع اختلافات بین قوا جلوگیری می‌کند، تعامل بیشتر رؤسای سه قوه و برگزاری جلسات مشترک بین آنهاست. مقام معظم رهبری در این زمینه فرموده‌اند: «من هم غالباً به قوا سفارش می‌کنم؛ اما حالا شما که قوه مجریه هستید و اینجا حضور دارید، به شما باید

۱. بیانات در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام، ۱۳۸۵/۳/۲۹.

۲. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹/۳/۱۸.

سفارش کنم. هرچه می‌توانید، در آن جاهایی که می‌شود کوتاه آمد، کوتاه بیایید؛ چه اشکالی دارد؟ آنجایی که می‌شود تبیین کرد، تبیین کنید. آنجایی که می‌شود با ایجاد ارتباطات دوستانه، مسئله را حل کرد، اینجوری حل کنید. چرا من اینقدر بر تشکیل جلسه رؤسای قوا اصرار می‌کنم؟ وقتی که جلسه رؤسای قوا تشکیل بشود، خیلی از این مشکلات حل می‌شود. در جلسات روبرو، با همدیگر می‌نشینند حرف می‌زنند؛ این کار خیلی از مشکلات را حل می‌کند...»^۱

۵-۲-۱. برگزاری نشست‌های مشترک

از جمله توصیه‌ها و پیشنهادهایی که مقام معظم رهبری در جهت بهتر شدن تعامل و همکاری قوا مطرح فرموده‌اند، برگزاری سمینارهایی جهت یافتن نقاط مشترک است. از طرفی کشف نقاط مشترک موجب می‌شود که سازگاری میان قوا به وجود آید و اختلاف‌ها به حداقل برسد.

ایشان در این زمینه فرموده‌اند: «گاهی زمینه‌های گوناگون، نظرات مختلفی هست؛ در مسائل سیاسی، در مسائل اقتصادی که این نظرات مختلف را باید حتی‌المقدور سعی کرد در محیطی فارغ از هیاهو، فارغ از غوغاگری و غوغاسالاری، فارغ از تبلیغات، به هم نزدیک‌تر کرد. حقیقتاً می‌توان سمینارهای کوتاه‌مدت دو روزه، یک روزه، فشرده، متراکم بین مسئولین اساسی مجلس و دولت تشکیل داد و نقاط مشترکی را پیدا کرد».^۲

۳-۱. تعیین خط‌مشی‌های اختصاصی قوا

مقام معظم رهبری در کنار سازوکارهای راهبردی و نیز ترسیم موازین حرکت هماهنگ بین قوا، برای هر یک از قوا خط‌مشی‌هایی را نیز ترسیم نموده‌اند که حرکت در مسیر آن موجب خط‌ومشی‌ها، جلوگیری از بروز اختلاف و پیشبرد سریع و اصولی امور کشور خواهد بود:

۱-۳-۱. خط‌مشی‌های مجلس شورای اسلامی

مقام معظم رهبری در دیدارهای مختلفی که با نمایندگان مجلس شورای اسلامی داشته‌اند، توصیه‌ها و دستوراتی خطاب به مجلس نسبت به دولت داشته‌اند. در ذیل به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌شود:

۱-۳-۱-۱. تعامل خیرخواهانه با قوه مجریه

ارتباط منطقی مجلس با قوای دیگر باید بر پایه همکاری و همدلی صورت گیرد و زمانی که کمال این وظیفه تحقق می‌یابد که با اعمال نظارت قانونی و نهادینه ساختن پاسخگویی در دیگر قوا - که وظیفه دیگر مجلس است - همراه گردد.^۳

۱. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۰/۶/۶.

۲. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس هشتم، ۱۳۸۷/۳/۲۱.

۳. پیام به مناسبت آغاز به‌کار هفتمین دوره مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۳/۳/۷.

مقام معظم رهبری در زمینه تعامل در عین عمل به وظایف قانونی فرموده‌اند: «یک سفارش دیگر من مسئله تعامل با دیگر قواست. خوشبختانه امروز روابط قوه مجریه با قوه مقننه و قوه قضائیه روابط خوبی است؛ لکن در بدنه باید این تعامل تقویت بشود؛ یعنی کوشش بشود که تعامل منطقی و صحیح برقرار شود. البته من هیچ عقیده ندارم که مجلس در رابطه با دولت، از وظایف خودش صرف‌نظر کند؛ نه، مجلس باید به وظایفی که نسبت به دولت دارد، سختگیرانه، منتها خیرخواهانه عمل کند. دولت هم مطلقاً از اختیارات خودش نباید عدول بکند و باید از اختیاراتی که قانون و قانون اساسی به او داده، حداکثر استفاده را در قبال سایر قوا بکند. اما روح تعامل، روح توافق و سازگاری باید بر هر سه دستگاه حاکم باشد»^۱.

از سوی دیگر ایشان در تبیین این مسئله فرموده‌اند: «دو عنصر نظارت و همکاری صمیمانه، در تعامل با قوای دیگر باید دو بخش تفکیک‌ناپذیر باشند. مسئولیت نظارتی مجلس هرگز نباید به دست اهمال سپرده شود، اما هرگز هم نباید نظارت مجلس به معنای رقابت با دولت و نشنیدن نیازها و ضرورت‌ها و تنگناهای آن شمرده شود... بر سر دوراهی‌های اختلاف‌نظر، کارشناسانی از دوطرف، گره را بکشایند و راه درست را پیش پای هر دو طرف باز کنند»^۲.

پرهیز از بهانه‌گیری و رودربایستی، همکاری و هم‌افزایی در عین اختلاف سلیقه، در نظر گرفتن شرایط قوه مجریه در امر قانونگذاری، توجه به ظرفیت نظارتی دیوان محاسبات، آرمان‌گرایی و واقع‌بینی از جمله مواردی است که منجر به تعادل خیرخواهانه مجلس با قوه مجریه خواهد شد.

الف) پرهیز از بهانه‌گیری و رودربایستی: رابطه بین قوا باید به‌گونه‌ای طراحی شود که مجلس مراقب باشد که دچار رودربایستی با دولت نشود و صراط مستقیم را دنبال کند و مراوده منطقی، قانونی و انسانی با دستگاه‌های اجرایی داشته باشد.

مقام معظم رهبری در این زمینه فرموده‌اند: «ارتباط با دستگاه‌های اجرایی باید منطقی و قانونی و انسانی باشد. نه بایستی احم و قهر کرد و بنا را بر پرخاشگری و بهانه‌گیری و اذیت کردن گذاشت و نه بایستی از آن طرف دچار رودربایستی و رفیق‌بازی و بده‌بستان شد؛ باید کاملاً مراقبت کرد که خط وسط و صراط مستقیم جستجو شود و طبق آن عمل گردد؛ در این صورت کارها درست خواهد شد»^۳.

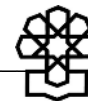
ب) همکاری و هم‌افزایی در عین اختلاف سلیقه: مجلس و دولت در جهت‌گیری‌های کلی نظام باید در عین اختلاف سلیقه در اداره و مدیریت کشور همکاری داشته باشند. چون در اختلاف‌نظرها

۱. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت به مناسبت هفته دولت، ۱۳۸۶/۶/۴.

۲. پیام به مناسبت آغاز به‌کار هشتمین دوره مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۷/۳/۷.

۳. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۴/۳/۸.

گاهی حق با مجلس و گاهی با دولت است. بنابراین اختلاف سلیقه در جهت‌گیری‌های کلی نظام باید به حداقل برسد.

مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «البته ارتباطات مجلس و دولت خوب است و من می‌دانم که ارتباطات مجلس و دولت چه‌طور است. الحمدلله جهت‌گیری‌های کلی، جهت‌گیری‌های یکسانی است؛ اگرچه اختلاف سلیقه وجود دارد. در موارد اختلاف سلیقه، بالاخره هر طرف بایستی یک مقداری کوتاه بیاید تا بتوانند مسائل را جمع کنند»^۱.

مقام معظم رهبری علیرغم توجه دادن مجلس به انجام وظایف خود، لزوم مدارا با دولت را نیز مورد تأکید قرار داده‌اند. مجلس علاوه بر وضع قانون و نظارت بر حسن اجرای آن باید در همکاری با دولت مدارا کند. ایشان در این مورد فرمودند: «یک نکته دیگر این است که شما این سه سالی که در پیش دارید، با این دولت جدید بناست مجتمعاً کشور را اداره کنید؛ شما در یک جهت، دولت در یک جهت؛ شما مقنن، دولت مجری؛ باید با هم کار کنید. بنا را بر مامشات، مدارا و روح همکاری بگذارید»^۲.

ج) مراعات شرایط قوه اجرایی در امر قانونگذاری: مجلس در عین عمل به وظیفه خطیر قانونگذاری لازم است ملاحظاتی را نسبت به دولت جهت اجرای قانون مد نظر داشته باشد. مقام معظم رهبری در عین تأکید بر همکاری مجلس و دولت فرموده‌اند: «نکته دیگری که همیشه محل کلام بوده است... مسئله همکاری مجلس و دولت است... اینکه مجلس بگوید از طرف ما همه کارها انجام گرفته، دولت است که باید جلو بیاید؛ از آن طرف هم دولت بگوید از طرف ما همه کارهای لازم انجام گرفته، این مجلس است که باید جلو بیاید؛ این نمی‌شود. صمیمانه باید همکاری کنیم. هم دولت، هم مجلس، هرکدام در قانون حدودی دارند، البته بعضی از این حدود، واقعاً مشخص نیست. حقیقتاً بعضی از این خطوط، خطوط بارز و شاخصی نیست که از عیوب قوانین ماست؛ باید ما این خطوط را مشخص کنیم. امروز نیاز کشور به همکاری است؛ یعنی نه در دولت باید انگیزه نافرمانی نسبت به مجلس پدید بیاید و وجود داشته باشد، نه در مجلس بایستی مطلقاً انگیزه اذیت کردن دولت، معطل کردن دولت وجود داشته باشد. بنابراین هر دو صمیمانه، به‌صورت واقعی، با ملاحظه جایگاه یکدیگر، بایستی به هم کمک کنند؛ این یک وظیفه بسیار مهمی است»^۳.

مقام معظم رهبری به هم‌افزایی قوه مجریه و قضائیه تأکید دارند، به‌ویژه قوه مجریه که با مجلس سروکار بیشتری دارد. یعنی با هم‌افزایی کار باید به شکلی پیش برود که به دعوا و اختلاف منجر نشود و در عین حال قانون برای عمل دولت، فصل‌الخطاب است. مجلس هم باید قانون را به

۱. همان.

۲. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۸/۴/۳.

۳. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹/۳/۱۸.

شکلی تنظیم کند که رفتار بر طبق آن قانون، عملی، ممکن و آسان باشد.^۱

د) توجه به ظرفیت نظارتی دیوان محاسبات: از جمله ابزارهای نظارتی مجلس بر دولت، دیوان محاسبات است. نمایندگان باید از ظرفیت نظارتی دیوان محاسبات استفاده کنند و در کنار همکاری و همدلی با دولت، دیوان محاسبات را جدی بگیرند تا دخل و خرج دولت مشخص باشد. به تعبیر مقام معظم رهبری «بودجه عظیم این ملت، تنها درآمد عمده عمومی ملت است که در اختیار دستگاه‌ها قرار می‌گیرد؛ باید مشخص باشد که این بودجه چگونه خرج شد. مسئله تفریح بودجه و تشخیص صحت و سقم کاری که انجام گرفته، یکی از مهمترین ابزارهای نظارتی شما [نمایندگان] است».^۲

نمایندگان باید ابزار نظارتی را جدی بگیرند و در نحوه بهره‌گیری از ابزارهای نظارتی باید همه تلاش خود را بر این قرار دهند که ارتباط با دستگاه‌های اجرایی و تحت نظارت آنان قانونی باشد. زیرا ارتباط‌های مخدوش، به ضرر نمایندگان است و نظارت را مخدوش خواهد کرد و قدرت نظارت را خواهد گرفت و توانایی عظیمی که قانون به مجلس داده، از مجلس سلب خواهد کرد و مجلس دیگر اثرگذار نخواهد بود.^۳

ه) آرمان‌گرایی و واقع‌بینی: از نظر مقام معظم رهبری در قانون و قانونگذاری کشور، دو خصوصیت آرمان‌گرایی و واقع‌بینی را باید مد نظر داشت. این دو ویژگی باید هم‌زمان دیده شوند تا آرمان‌ها مطابق واقعیت‌ها باشد.

مقام معظم رهبری فرموده‌اند: «در نگاه به مسائل کشور... بایستی دو خصوصیت «آرمان‌گرایی» و «واقع‌بینی» را در نظر داشت. نگاهتان، نگاه آرمان‌گرا باشد. از آرمان‌ها پایین نیایید، کوتاه نیایید. نگاه باید نگاه آرمانی باشد، منتها با توجه به واقعیت... آرمان‌ها را باید در نظر داشت. پله‌ها را باید مطابق با واقعیت‌هایی که وجود دارد، یکی پس از دیگری چید و به سمت آن آرمان‌ها پیش رفت. این یک نکته است».^۴

۱-۳-۱-۲. تقویت دستگاه‌های اجرایی

از نظر مقام معظم رهبری همه باید برای پیشبرد امور، دستگاه‌های اجرایی را تقویت کنند. این تقویت از آن‌رو لازم است که بیشترین بار اجرایی کشور بر دوش دولت است و مسئولیت دولت از همه سنگین‌تر است.^۵

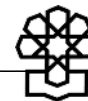
۱. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰/۳/۸.

۲. بیانات در دیدار با نمایندگان هفتمین دوره مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۳/۳/۲۷.

۳. همان.

۴. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹/۳/۱۸.

۵. بیانات در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام، ۱۳۵۷/۷/۱۸.

توجه و اهتمام به این امر خود زمینه‌ساز تعامل مثبت و همیاری و همکاری قواست. در این بین توجه به دولت و تقویت و کمکرسانی به آن از اهمیت بیشتری برخوردار است. مقام معظم رهبری در این زمینه می‌فرماید: «کمک به دولت، کمک به کشور است؛ از هر جناحی می‌خواهد باشد».^۱

۲-۳-۱. خط‌مشی‌های قوه مجریه

در دیدارهای مختلفی که دولت با مقام معظم رهبری داشته‌اند، ایشان توصیه‌ها و دستوراتی بیان کرده‌اند که به مهمترین آنها اشاره می‌شود:

۱-۳-۲-۱. قانون‌گرایی در ضمن تعامل با دیگر قوا

الف) قانون‌گرایی: مقام معظم رهبری عمل به قانون را تا مادامی که قانون است، تکلیف می‌دانند. از نظر ایشان رعایت قوانین تا آن اندازه اهمیت دارد که چنانچه مجلس با سازوکار قانون اساسی، قانونی را به دولت ابلاغ کرد، قوه مجریه باید آن را قانون بداند و اجرا کند.

ایشان می‌فرمایند: «یکی، مسئله رعایت قوانین است. قانون را اهمیت بدهید. قانون - وقتی که با سازوکار قانون اساسی پیش رفت - حتمیت و جزمیت پیدا می‌کند. ممکن است همان مجلس یا دولت یا دیگران مقدماتی فراهم کنند که آن قانون عوض بشود - با طرح‌هایی که در مجلس می‌آید، با لویحی که دولت می‌دهد، با تصمیم‌سازی‌هایی که در بخش‌های مختلف انجام می‌گیرد - عیبی ندارد؛ اگر قانون نقص دارد، ضعف دارد و غلط است، عوض بشود؛ اما تا مادامی که قانون، قانون است، حتماً بایستی به آن عمل بشود و به آن اهمیت داده بشود. من این را تأکید می‌کنم».^۲

ب) تعامل با دیگر قوا: از نظر مقام معظم رهبری در تفکیک قوا، تعامل قوا اصلی لازم است، گرچه با تلخی‌هایی همراه باشد. ایشان می‌فرمایند: «تعامل با دو قوه دیگر هم یکی از این توصیه‌هاست. تعامل با مجلس و تعامل با قوه قضائیه، کار لازمی است».^۳

ج) سعه صدر: مجلس و دولت در تعامل و ارتباط با یکدیگر در ضمن دفاع از خود باید ظرفیت و تحمل شنیدن صدای مخالف را داشته باشند. مقام معظم رهبری در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت نهم، سعه صدر و تحمل مخالف را از جمله شاخصه‌هایی شمردند که جزء پایه‌های اصولگرایی است. ایشان فرمودند: «گاهی انسان از حرفی که می‌زنند، ناراحت هم می‌شود؛ حرص هم می‌خورد، گاهی به خدا هم شکایت می‌کند که خدایا! تو که می‌بینی واقع قضیه چیست و چقدر با چیزی که اینها می‌گویند، فاصله دارد؛ اما در عین حال، انسان بایستی حلم به خرج دهد. حلم یعنی

۱. همان.

۲. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۷/۶/۲.

۳. همان.

ظرفیت و تحمل صدای مخالف را داشتن. البته این - شاید بعداً هم عرض بکنم - به معنای آن نیست که دولت از عملکرد خودش دفاع نکند؛ نه، حتماً بایستی دفاع کند»^۱.

۲-۲-۳-۱. رعایت الزامات سند چشم‌انداز بیست‌ساله

از جمله توصیه‌های مهم و مکرری که مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای هیئت دولت مطرح کرده‌اند، التزام به سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور است.

ایشان می‌فرمایند: «سفارش اول ما مسئله «سند چشم‌انداز» است. در گزارش آقای رئیس‌جمهور یک جمله کوتاهی گفته شد و اسم سند چشم‌انداز آمد؛ لکن این کافی نیست. سند چشم‌انداز، یک مسئله فرا دولتی است؛ مال این دولت و آن دولت و این سیاست و آن سیاست و این جریان و آن جریان نیست؛ محصول یک کار فشرده و متراکم است؛ کار کارشناسی شده است و درست هم هست. این سند، در واقع برنامه کلان بیست‌ساله ماست و یک سند به معنای حقیقی کلمه است. آنچه که در این سند گفته شده، تعارف نشده. باید در همه برنامه‌ریزی‌ها - چه در قانونگذاری که قانونگذارها مسئول هستند، چه در اجرا و مقررات اجرایی که شماها مسئول هستید - سند چشم‌انداز را مورد ملاحظه قرار بدهید؛ بسنجید و ببینید کجاها در جهت سند چشم‌انداز نیست، آنجا را تصحیح کنید و نگذارید زاویه بخورد... یعنی واقعاً سند چشم‌انداز را به‌عنوان یک میثاق، مبنای عمل قرار بدهید. این یک نکته و سفارش مؤکد من است»^۲.

۲. سازوکار بعد از بروز اختلاف

علیرغم سازوکارهایی که مقام معظم رهبری برای جلوگیری از بروز اختلاف به‌کار می‌برند، اما گاهی اوقات به دلیل عدم اهتمام قوای سه‌گانه به این سازوکارها، اختلافاتی بین آنها پیش می‌آید. در این زمینه معظم‌له، سازوکارهایی برای حل اختلافات به وجود آمده در پیش می‌گیرند که به بررسی این سازوکارها می‌پردازیم:

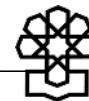
۲-۱. سازوکار راهبردی حل اختلاف؛ رجوع به قانون اساسی

چنانچه علیرغم دستورات و توصیه‌های مقام معظم رهبری، اختلاف و اصطکاک بین قوا به وجود آید، در گام اول ایشان هریک از طرفین را متوجه قانون اساسی و وظایف و اختیارات ترسیم شده برای هریک از قوا و گردن نهادن به راهکارهای پیش‌بینی شده در آن می‌نمایند.

ایشان در این زمینه می‌فرمایند: «میثاق همه ما قانون اساسی است و یک وظایف تعریف‌شده‌ای

۱. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۹/۶/۸.

۲. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت به مناسبت هفته دولت، ۱۳۸۶/۶/۴.

در قانون اساسی کشور وجود دارد. یک کاری برعهده مجلس است که باید انجام بدهد، دولت ناگزیر بایستی از آن تبعیت کند. اختیاراتی هم برعهده دولت گذاشته شده است، مجلس و قوای دیگر حق ندارند در آنها دخالت کنند»^۱.

چنانچه اختلاف پیش آمده به دلیل اختلاف در فهم و برداشت از اصول قانون اساسی باشد، طرفین ملزم به پذیرش تفسیر شورای نگهبان در این زمینه می‌باشند. چراکه تفسیر قانون اساسی برعهده شورای نگهبان است.^۲

چنانچه اختلاف پیش آمده در اثر اختلاف در فهم و برداشت از قوانین عادی باشد، تفسیر مجلس شورای اسلامی از آن قانون لازم‌الاتباع می‌باشد.^۳

مقام معظم رهبری در این زمینه می‌فرمایند: «چنانچه در زمینه این اختیارات و این حدود بحثی وجود دارد، این بحث باید بیرون از محیط مجلس و در یک محیط میان‌قوه‌ای بحث شود. مواردی را ما دیدیم و پیش می‌آمد که مجلس آن را جزو حقوق خودش می‌دانست، قوه مجریه آن را جزو حقوق مجلس نمی‌دانست. خیلی خوب، این راه حل دارد. ما هم قانون اساسی داریم، هم خود قانون اساسی مفسر قانون اساسی را مشخص کرده، هم صاحب نظران و خبرگان حقوقی داریم؛ بنشینند این چیزها را مشخص کنند»^۴.

۲-۲. سازوکارهای موردی

در مواقعی که اختلافات بین قوا بالا می‌گیرد، دخالت و درایت مقام معظم رهبری را می‌طلبد، ایشان خود وارد عمل شده و با اتخاذ تدابیری در همان مورد، معضل پیش آمده را مرتفع می‌سازند. در ادامه به برخی از این موارد اشاره می‌شود:

۲-۲-۱. هشدارهای حکومتی

با سر کار آمدن مجلس هفتم که اکثریت آن را اصولگراها تشکیل می‌دادند، پیش‌بینی می‌شد که تعارضات جدی‌ای با دولت اصلاح طلب به وجود آید و این امر خود را با دستور کار قراردادن استیضاح‌های متعددی از سوی مجلس نشان داد. در این دوره احمد خرم وزیر راه مورد استیضاح قرار گرفت و تلاش‌ها برای استیضاح حاجی و موسوی لاری وزرای آموزش و کشور نیز آغاز شده بود که مقام معظم رهبری با ارسال نامه‌ای ضمن توجه دادن مجلس به لزوم بهره‌گیری از همه ابزارهای نظارتی قانونی خود، در نظر گرفتن شرایط زمانی و سود و زیان اقدامات را برای کشور

۱. همان.

۲. اصل نودو هشتم قانون اساسی: تفسیر قانون اساسی به‌عهده شورای نگهبان است که با تصویب سه‌چهارم آنان انجام می‌شود.

۳. اصل هفتاد و سوم قانون اساسی: شرح و تفسیر قوانین عادی در صلاحیت مجلس شورای اسلامی است....

۴. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس هشتم، ۱۳۸۷/۳/۲۱.

ضروری دانسته و استیضاح وزیران را در آن شرایط که ماه‌های آخر مأموریت دولت بود، فاقد سود برای کشور و دستگاه‌های مسئول دانستند.

ایشان در نامه‌ای در تاریخ ۱۳۸۳/۱۱/۵ به رئیس مجلس شورای اسلامی چنین بیان داشتند: «لازم می‌دانم به مناسبت مطرح شدن استیضاح وزیر محترم آموزش و پرورش به جنابعالی و همه نمایندگان عزیز عرض کنم که در شرایط کنونی که ماه‌های آخر مأموریت خطیر دولت در حال سپری شدن است، استیضاح وزیران هیچ سودی برای کشور و دستگاه‌های مسئول ندارد و متقابلاً زیان‌های محتمل آن بسیار و خطرات آن هشداردهنده است. البته مجلس موظف است که از همه ابزارهای نظارتی قانونی خود استفاده کند».

۲-۲-۲. التزام به راهکارهای تعاملی

مقام معظم رهبری در موارد ضروری برای تنظیم رابطه بین قوا جلساتی تشکیل می‌دهند تا در آن جلسات ضمن مطرح شدن دیدگاه‌های مختلف، در مسیر همسو کردن دیدگاه‌ها حرکت شود. یکی از مهمترین این جلسات، جلسه‌ای بود که در زمینه اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی برگزار شد و علت اصلی این جلسه نیز عدم رضایت ایشان از پیشرفت کار در این زمینه بوده است.

ایشان علت عدم پیشرفت مطلوب در این زمینه را چنین بیان فرمودند: «یا به خاطر اینکه توجه لازم به اهمیت این سیاست‌ها و آنچه که در پس‌زمینه ابلاغ این سیاست‌ها دیده شده بود - یعنی یک تحول عظیم اقتصادی در کشور و ابعاد آن - نشده؛ یا به خاطر اینکه از مسئله، برداشت‌های مختلفی هست، افراد هر کدام در دستگاه‌های مختلف یا حتی در یک دستگاه، از بندهای مختلف این سیاست‌ها و از مقاصد آنها و از نتیجه‌ای که باید بر اجرای آن سیاست‌ها عاید بشود، متفق‌القول نیستند؛ درک واحدی و برداشت واحدی ندارند»^۱.

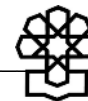
ایشان هدف از برگزاری این جلسه را ایجاد راهکاری جهت تعامل بین قوا در زمینه اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم و چهارم قانون اساسی می‌داند.

در همین زمینه می‌فرمایند: «این جلسه برای این است که هم اهمیت این کار از نظر ما به شما برادران عزیز صریحاً گفته بشود؛ هم درک و برداشت مشترکی به وجود بیاید و سلايق گوناگون، راه را بر این اقدام بسیار مهم و ضروری و حیاتی نبندد»^۲.

مقام معظم رهبری نتیجه حاصل از جلسه را برای همه الزام‌آور دانسته و بیان می‌کنند: «برادران! نتیجه این جلسه ما، باید این باشد که ما در نگرش‌هایمان در مسئله اقتصاد کشور، در

۱. بیانات در دیدار با مسئولان اقتصادی و دست‌اندرکاران اجرای اصل چهارم و چهارم قانون اساسی، ۱۳۸۵/۱۱/۳۰.

۲. همان.

رفتارهامان و در ساختارهای تشکیلاتی و اداریمان، قوانینمان و قواعد موضوعه‌مان، نقش‌ها و سهم‌هایی که هرکدام از دستگاه‌ها دارند، باید تغییراتی بدهیم و براساس این سیاستگذاری و این سیاست‌ها، آینده خودمان را شکل بدهیم. این جزء وظایف حتمی همه دستگاه‌های کشور است. بودجه براساس این سیاست‌ها بایستی تنظیم و تصویب بشود؛ باید فعالیت‌های اقتصادی بیرون از بودجه، براساس این سیاست‌ها تنظیم بشود. در این زمینه هم مجلس، هم دولت، هم قوه قضائیه وظایف بسیار مهمی دارند که باید انجام بدهند»^۱.

۲-۲-۳. توصیه حکومتی

لایحه هدفمند کردن یارانه‌ها از سوی دولت به مجلس شورای اسلامی تقدیم شد. این لایحه پس از کش و قوس‌های فراوان در صحن علنی به کمیسیون تخصصی مجلس رفت و نمایندگان در لایحه تغییراتی را ایجاد کردند. پس از بازگرداندن این لایحه به صحن، تغییرات به وجود آمده به اندازه‌ای بود که ضروری شد، کمیسیون ویژه‌ای به آن رسیدگی کند ولی تغییرات اعمال شده توسط این کمیسیون نیز مورد قبول دولت قرار نگرفت.

مقام معظم رهبری وارد موضوع شدند و در نخستین سخنرانی خود در سال جدید، در اولین روز فروردین و در صحن مطهر رضوی (ع) وظایف طرفین را گوشزد نمودند. ایشان در آن سخنان فرمودند: «من همین جا در حضور شما مردم عزیزمان توصیه می‌کنم؛ هم به قوه مجریه، هم به قوه مقننه که در این مسئله مهم باید با هم همکاری کنند، باید به هم کمک کنند. از یک طرف قضیه، نگاه به قوه مجریه است - که بار بر دوش قوه مجریه است؛ دولت بایستی اقدام کند، عمل کند؛ پس همه دستگاه‌های دیگر، از جمله دستگاه قانونگذاری باید به دولت کمک کنند - از طرف دیگر هم دولت بایستی آن چیزی که قانونی است و مراحل قانونی را گذرانده است، معتبر بداند و برطبق آن عمل کند. بنابراین دولت، مجلس - قوه مجریه، قوه مقننه - در این کار دوشادوش هم حرکت کنند، به هم کمک کنند و با هم باشند؛ «یدالله مع الجماعه»، وقتی با هم بودند، خدا هم کمک خواهد کرد»^۲. بعد از این فرمان حکومتی، کمیته رفع اختلاف دولت و مجلس برای اجرای هدفمند کردن یارانه‌ها تشکیل و طی جلسات متعدد تا حد زیادی از اختلافات مجلس و دولت در این زمینه کاسته شد.

۲-۲-۴. لزوم هدفگذاری و انسجام برنامه

با وجود تقاضای دولت در زمان تقدیم لایحه برنامه پنجم به مجلس مبنی بر ایجاد نشدن تغییرات اساسی در لایحه، پس از تصویب برنامه پنجم در مجلس تغییراتی در آن صورت گرفته و این

۱. همان.

۲. بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۱۳۸۹/۱/۱.

تغییرات از نظر دولتی‌ها به اندازه‌ای بود که بیان کردند مصوبه مجلس منجر به دور شدن لایحه از هدفگذاری دولت شده است. به طوری که رئیس‌جمهور در نامه‌ای به رئیس مجلس شورای اسلامی خواستار بازپس‌گیری لایحه برنامه پنجم توسعه شد.

مقام معظم رهبری در زمینه این لایحه نکاتی فرمودند که برای پیش‌برد امر بسیار کارگشا بود. ایشان ضمن ابراز امیدواری از اینکه در این رابطه همکاری واقعی بین دولت و مجلس انجام گیرد، تأکید کردند:

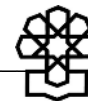
«اگر چنانچه فرض کنیم که دولت یک چیزی را تهیه کرده و بر همان اساس هم پافشاری دارد، مجلس هم تغییرات اساسی ای روی این بدهد، انسجام برنامه به هم می‌خورد. یا اگر فرض کنیم که تغییراتی در برنامه پنجم صورت بگیرد که این تغییرات ناشی از نگاه یکپارچه و نگاه کلان به کشور نباشد، بلکه ناشی از نگاه به یک بخش یا نگاه به یک منطقه باشد، باز هم انسجام برنامه به هم می‌خورد. انسان وقتی بخشی یا منطقه‌ای نگاه کند، یک چیزهایی به نظر او بزرگ و درشت می‌نماید. واقعاً هم همین‌طور است، نیاز هم واقعی است؛ اما وقتی که انسان با نظر مجموعی نگاه می‌کند، همان نیازی که در جای خود درشت هم هست، می‌بینیم رنگ می‌بازد و کوچک می‌شود؛ چون در مقایسه با بقیه کارهایی که باید انجام بگیرد و امکانات محدودی که هست، طبعاً این نیاز نمی‌تواند اولویت داشته باشد. باید این طوری به برنامه نگاه کرد. نباید نگاه بخشی یا نگاه موضعی و محلی و منطقه‌ای بر برنامه حاکم باشد. حالا این از آن طرف بود؛ از این طرف هم آن چیزی را که دولت تهیه کرده و داده، قابل تغییر و نقد بداند. باید طوری بشود که هم مجلس، هم دولت از جایگاهی که خودشان را در آن قرار داده‌اند، انعطاف داشته باشند؛ بتوانند حرکت کنند که به هم برسند تا برنامه منسجمی از آب در بیاید که مورد اتفاق دولت و مجلس باشد تا عملی شود».^۱

ایشان در جای دیگر فرموده‌اند: «نکته آخر هم این مسئله برنامه پنجم است؛ این خیلی مهم است. البته این برنامه در مجلس مطرح است و شما هم مشغول کار هستید. به نظر من در بررسی برنامه پنجم طوری عمل بشود که آن اشکالی که قبلاً عرض کردیم، پیش نیاید؛ یعنی برنامه ماهیتاً متفاوت با آنچه که به صورت لایحه به مجلس داده شده، از آب در نیاید؛ یعنی اصلاح بشود، تکمیل بشود، نه تبدیل بشود. این، همکاری دولت و مجلس را لازم دارد. به نظر ما، هم دولت در این زمینه نقش دارد، هم مجلس در این زمینه نقش دارد».^۲

۱. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۹/۶/۸.

۲. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹/۳/۱۸.

۲-۲-۵. تشکیل کارگروه ویژه حل اختلاف

در موارد متعددی نامه‌نگاری‌هایی بین دولت و مجلس صورت گرفته است که در این نامه‌نگاری‌ها هریک از دولت و مجلس با استدلالاتی طرف مقابل را به نقض قانون و ورود به حیطه اختیارات دیگری متهم کرده‌اند.

مقام معظم رهبری با شدت یافتن این اختلافات در دیدار با کارگزاران نظام اسلامی در تاریخ ۱۳۸۹/۵/۲۸ در مقام تذکر برآمدند و بار دیگر خطاب به دولت و مجلس فرمودند: «من روی اتحاد تکیه می‌کنم. اتحاد و همدلی بین مسئولین کشور یک فریضه است. تعمد در مخالفت با آن، امروز یک خلاف شرع است؛ به‌خصوص در سطوح بالا... ما حالا از چندی پیش از شورای محترم نگهبان خواستیم جلسه‌ای را تشکیل بدهند، مواردی را که بین دولت و مجلس محل گفتگو و مناقشه است، مشخص بکنند و حدود اختیارات قوا معلوم بشود که این تفکیک قوا - که یکی از اصول قانون اساسی است - تحقق پیدا کند. حفظ اتحاد، تمسک به اصول، رعایت کامل اصول، همان چیزی است که امام بزرگوار ما همیشه به آن توصیه می‌کردند». بعد از این بیانات بود که سخنگوی شورای نگهبان از تشکیل کارگروه ویژه‌ای برای حل اختلافات میان قوا سخن گفت.

۲-۳. سازوکار ساختاری (تأسیس شورای عالی حل اختلاف بین قوا)

مقام معظم رهبری در راستای اجرای بند «۷» اصل یکصد و نهم قانون اساسی، هیئت عالی حل اختلاف و تنظیم روابط قوای سه‌گانه را به منظور بررسی و ارائه نظرات مشورتی در موارد حل اختلاف و تنظیم روابط سه قوه تشکیل دادند و در عین حال مسئولان عالی نظام را ملزم کردند تا در تعامل با یکدیگر، روابط قوا را به نحو مطلوب تنظیم و اختلافات احتمالی را رفع کنند.^۱

نتیجه‌گیری

مطابق سازوکارهایی که از جانب مقام معظم رهبری برای تنظیم رابطه و حل اختلاف بین قوا اتخاذ گردیده است؛ قوای سه‌گانه در راستای انجام وظایف و تکالیف خود به لحاظ قانونی و شرعی مکلف

۱. متن حکم معظم‌له بدین شرح است:

بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم آیت‌الله جناب آقای سیدمحمود هاشمی شاهرودی دامت برکاته در اجرای بند «۷» اصل یکصد و نهم قانون اساسی، هیئت عالی حل اختلاف و تنظیم روابط قوای سه‌گانه به منظور بررسی و ارائه نظرات مشورتی در موارد حل اختلاف و تنظیم روابط سه قوه تشکیل می‌گردد و جنابعالی و آقایان حجت‌الاسلام سیدمحمدحسن ابوترابی، سیدمرتضی نبوی، عباسعلی کدخدائی و سیدصدف موسوی خوشدل به‌عنوان اعضای آن هیئت عالی برای یک دوره پنج‌ساله انتخاب می‌شوید. ریاست هیئت مذکور برعهده جنابعالی خواهد بود. لازم است مسئولان عالی نظام خود در تعامل با یکدیگر، روابط قوا را به نحو مطلوب تنظیم و اختلافات احتمالی را رفع کنند و کمال همکاری را با هیئت مذکور به عمل آورند. از خداوند متعال توفیق همگان را خواستارم.

سیدعلی خامنه‌ای، ۳ مردادماه، ۱۳۹۰

هستند که همواره ضمن اجتناب از فردگرایی و گروه‌گرایی^۱ و رعایت حُسن ظن^۲ از هر اقدامی جهت به‌وجود آوردن اعتماد و همدلی کوتاهی نکنند^۳ و در جهت‌گیری‌ها و تعامل‌ها، جایگاه نظام اسلامی را در جهان همواره مد نظر داشته^۴ و هیچ‌گاه از دسیسه‌های دشمن غافل نباشند.^۵ قوای سه‌گانه باید ضمن پایبندی به مبانی اصول‌گرایی^۶ از اختلاف^۷ و مناقشات بی‌حاصل پرهیز کرده^۸ و با التزام به یکپارچگی در حرکت علیرغم عدم یکپارچگی در فکر و سلیقه^۹، در زبان و عمل^{۱۰}، همکاری و تعامل همدیگر را به منصفانه ظهور برسانند.

در راستای تعامل منطقی و همکاری قوا با یکدیگر لازم است چند اقدام اساسی انجام شود:

الف) مجلس و دولت در انجام وظایف قانونی خود سیاست‌های کلی نظام و اهداف چشم‌انداز را مد نظر داشته باشند.^{۱۱} نمایندگان باید وظیفه خطیر قانونگذاری را در چارچوب این سیاست‌ها و چشم‌انداز انجام دهند و دولت نیز موظف است هم در لوایحی که به مجلس ارائه می‌کند و هم در اجرای قوانین و تکالیفی که برعهده دارد، سیاست‌های کلی و اهداف چشم‌انداز را مد نظر قرار داده و به‌گونه‌ای عمل نکند که منجر به فاصله گرفتن از تحقق اهداف چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نظام گردد.

ضمن اینکه هر لایحه‌ای را که دولت به مجلس می‌فرستد باید پیوست مواد قانون اساسی و قوانین بالادستی را داشته باشد تا لایحه، اهداف قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام را تأمین کند. چنانچه موادی از قانون اساسی یا قوانین عادی دچار برداشت‌های مختلف باشند، لازم است شفاف‌سازی شود.

ب) همه قوا باید در چارچوب قانون اساسی حرکت کنند.^{۱۲} در مواردی که مجلس و دولت در زمینه حدود اختیارات و تکالیف مشخص شده هریک در قانون اساسی اختلاف‌نظرهایی دارند، لازم است به مرجع تفسیر قانون اساسی که شورای نگهبان است،^{۱۳} مراجعه کرده و هر تفسیری که این شورا ارائه داد به آن گردن نهند و در مواردی هم که اختلاف برداشت‌هایی در مورد قوانین عادی

۱. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۵/۶/۶ و بیانات در دیدار با کارگزاران نظام، ۱۳۸۴/۸/۸.

۲. بیانات در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی، ۱۳۸۵/۳/۲۹.

۳. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۵/۶/۶.

۴. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹/۳/۱۸.

۵. بیانات در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام، ۱۳۸۵/۷/۱۸.

۶. بیانات در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام، ۱۳۸۵/۳/۲۹.

۷. بیانات در دیدار با کارگزاران نظام، ۱۳۸۴/۸/۸.

۸. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۲/۶/۴.

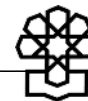
۹. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰/۳/۸ و بیانات در دیدار با جمعی از مسئولان نظام، ۱۳۸۹/۱/۱۶.

۱۰. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۷/۶/۲.

۱۱. بیانات در دیدار با جمعی از مسئولان نظام، ۱۳۸۹/۱/۱۶ و بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۵/۶/۶.

۱۲. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۵/۶/۶.

۱۳. اصل نودوهمین قانون اساسی: تفسیر قانون اساسی به‌عهده شورای نگهبان است که با تصویب سه‌چهارم آنان انجام می‌شود.

وجود دارد با ارجاع تفسیر آن به مجلس شورای اسلامی - که مرجع صالح برای تفسیر قوانین عادی است^۱ - به اختلافات خاتمه دهند.

ج) در مواقعی که اختلاف سلیقه‌ها و اختلاف‌نظرها در برخی زمینه‌ها حاصل می‌شود پیش از رسانه‌ای شدن آن و متشنج شدن فضای جامعه و مشوش شدن ذهن مردم، با برگزاری سمینارهای فشرده‌ای جهت یافتن نقاط مشترک به این اختلاف‌ها خاتمه داده شود.^۲ چنانچه علیرغم تشکیل چنین سمیناری باز هم اختلاف‌نظرهایی در زمینه مسائل اساسی و تأثیرگذار باقی بماند می‌توان با برگزاری جلسه‌ای جهت نزدیک کردن دیدگاه‌ها در محضر مقام معظم رهبری و با فصل‌الخطاب قرار دادن نظرات ایشان در این زمینه اختلافات حل و فصل شود.^۳

با تأمل در فرمایشات مقام معظم رهبری، مجلس شورای اسلامی و دولت جهت تعامل بیشتر با یکدیگر موظفند که مواردی را مد نظر داشته باشند:

۱. در زمینه قانونگذاری ضمن آرمانگرایی، واقع‌بینی را مد نظر داشته و همواره دنبال آرمان‌های حقیقی در قالب و لباس عملی آن بگردد^۴ و در قانونگذاری مراعات قوه اجرایی را بنماید. زیرا دولت باید به قانون عمل کند و مجلس باید قانونی وضع نماید که دولت بتواند به آن عمل کند.^۵
۲. مجلس در عین عمل به وظایف نظارتی قانونی خود،^۶ مانند استفاده از ظرفیت نظارتی دیوان محاسبات^۷ و دیگر ابزارهای قانونی، همکاری^۸ و تعامل^۹ و مدارا با دولت^{۱۰} و پرهیز از بهانه‌گیری و

---

۱. اصل هفتادوسوم قانون اساسی: شرح و تفسیر قوانین عادی در صلاحیت مجلس شورای اسلامی است.

۲. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس هشتم، ۱۳۸۷/۳/۲۱.

۳. نظیر جلسه‌ای که در ۱۳۸۵/۱۱/۳۰ در محضر رهبر معظم انقلاب و با حضور مسئولان اقتصادی و دست‌اندرکاران اجرای اصل چهارم قانون اساسی شکل گرفت.

۴. بیانات در دیدار با نمایندگان هفتمین دوره مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۳/۳/۲۷.

۵. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹/۳/۱۸.

۶. نامه مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۳۸۳/۱۱/۵ به رئیس مجلس شورای اسلامی.

۷. بیانات در دیدار با نمایندگان هفتمین دوره مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۳/۳/۲۷.

اصل پنجاه و چهارم قانون اساسی: دیوان محاسبات کشور مستقیماً زیر نظر مجلس شورای اسلامی می‌باشد. سازمان و اداره امور آن در تهران و مراکز استان‌ها به موجب قانون تعیین خواهد شد. اصل پنجاه و پنجم قانون اساسی: دیوان محاسبات به کلیه حساب‌های وزارتخانه‌ها، مؤسسات، شرکت‌های دولتی و سایر دستگاه‌هایی که به‌نحوی از انحاء از بودجه کل کشور استفاده می‌کنند به ترتیبی که قانون مقرر می‌دارد رسیدگی یا حسابرسی می‌نماید که هیچ هزینه‌ای از اعتبارات مصوب تجاوز نکرده و هر وجهی در محل خود به مصرف رسیده باشد. دیوان محاسبات، حساب‌ها و اسناد و مدارک مربوطه را برابر قانون جمع‌آوری و گزارش تفریغ بودجه هر سال را به انضمام نظرات خود به مجلس شورای اسلامی تسلیم می‌نماید. این گزارش باید در دسترس عموم گذاشته شود.

۸. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۴/۳/۸ و بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس هشتم، ۱۳۸۷/۳/۲۱.

۹. پیام به مناسبت آغاز به‌کار هشتمین دوره مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۷/۳/۷ و بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت به مناسبت هفته دولت، ۱۳۸۶/۶/۴.

۱۰. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۸/۴/۳.

اذیت کردن^۱ را سرلوحه خود قرار دهد و در بهره‌گیری از برخی ابزارهای نظارتی مانند استیضاح، سود و زیان و خطرات آن را نیز مد نظر قرار دهد و در صورتی‌که زیان اقدام بیشتر از سودش باشد از آن اجتناب نماید.^۲

۳. دولت نیز جهت تعامل هرچه بیشتر با قوا به ویژه مجلس شورای اسلامی باید به دو اصل توجه کند:

اول: به قانون، گرچه ضعیف باشد، عمل نماید^۳ و از عمل نکردن به قانون به بهانه ضعف داشتن آن اجتناب نماید.

دوم: سعه‌صدر داشته و تحمل نظرات مخالف را داشته باشد^۴ و چه بسا در مواردی نظرات مخالف به صواب نزدیک‌تر باشند.

منابع و مأخذ

۱. امام خمینی. رسائل، انتشارات اسماعیلیان، ۱۳۶۸، ج ۲.
۲. امام خمینی. صحیفه امام، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ج ۲۰.
۳. امام خمینی، ولایت فقیه، نشر عروج، ۱۳۸۸.
۴. بهنیا، مسیح. تفکیک قوا در عمل، مجله مجلس و پژوهش، ش ۱۱.
۵. سایت دفتر مقام معظم رهبری به نشانی: www.khamenei.ir
۶. سایت مجلس شورای اسلامی به نشانی: www.parliran.ir
۷. طباطبایی مؤتمنی، منوچهر. حقوق اساسی، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۰.
۸. عملکرد مجلس هفتم در یک نگاه، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ش ۸۷۰۹.
۹. عمیدزنجانی، عباسعلی. حقوق اساسی ایران، دانشگاه تهران، ۱۳۸۵.
۱۰. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
۱۱. مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی.
۱۲. معین، محمد. فرهنگ معین، امیرکبیر، ۱۳۷۱، ج ۱.
۱۳. نجفی، محمدحسن. جواهرالکلام، داراحیاء التراث العربی، بیروت، ج ۱۵.
۱۴. نجفی اسفاد، مرتضی و فرید محسنی. حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران، انتشارات الهدی، ۱۳۷۹.
۱۵. هاشمی، محمد. حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران، میزان، ۱۳۸۹، ج ۲.

۱. بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۴/۳/۸.

۲. نامه مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۳۸۳/۱۱/۵ به رئیس مجلس شورای اسلامی.

۳. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۷/۶/۲.

۴. بیانات در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۹/۶/۸.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۲۹۱۶

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: سازوکارهای تنظیم قوا از نظر مقام معظم رهبری

نام گروه: گروه مطالعات بنیادین حکومتی

تهیه و تدوین: محسن داوری

ناظر علمی: سیدیونس ادیانی

متقاضی: ریاست مرکز

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی: —

تاریخ انتشار: ۱۳۹۲/۱/۲۰